

Současný pohled na přijetí dítěte do pěstounské péče

Hana Medvedová

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana MEDVEDOVÁ**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Současný pohled na přijetí dítěte do pěstounské péče**

Zásady pro vypracování:

Analýza literárních pramenů a zpracování teoretických východisek

Příprava výzkumu a charakteristika výzkumného souboru

Provedení výzkumu

Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu

Přijetí odpovídajících závěrů

Doporučení pro praxi

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BUBLEOVÁ, V.-DECKÁ, J.-HABLEROVÁ, V. Pěstouni mají právo na služby. Praha: Rozum a cit, o.s. 2007.

KOVAŘÍK, J., a kol. Náhradní rodinná péče v praxi. Praha: Portál 2004. ISBN 80-7178-957-7.

MATĚJÍČEK, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál 1994. ISBN 80-85282-83-6.

PREKOPOVÁ, J., SWLIZEROVÁ, CH. Děti jsou hosté, kteří hledají cestu. Praha: Portál 1993. ISBN 80-85282-77-1.

SOUKUPOVÁ, H. Prožívat několik životů. Deset let v životech pěstounských rodin. Praha: Společnost otevřená rodina. 2008. ISBN 978-80-254-2191-8.

ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Helena Řeháčková
Ústav pedagogických věd

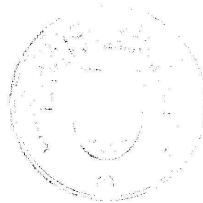
Datum zadání bakalářské práce:

18. února 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 18. února 2009

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně

.....

1) Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

MEDVEDOVÁ HANA. *Současný pohled na přijetí dítěte do pěstounské péče*. Zlín: Fakulta humanitních studií Univerzity Tomáše Bati, 2009. Bakalářská práce. Bakalářská práce se věnuje současnému vnímání a pojetí pěstounské péče. Především se zde zaměřuji na stav informovanosti pěstounů o jejich právech a nárocích vůči svěřenému dítěti. Dále také poukazuji na inovativní prvky v odborné přípravě pěstounů, kde jsem zařadila i odborné služby pro pěstounské rodiče. V této práci jsou obsaženy i zákony, o které se pěstounská péče opírá a především i historie pěstounské péče. Prostřednictvím výzkumu a jeho závěrů jsou prezentovány názory pěstounů. Hlavním cílem výzkumu je, jak samotní pěstouni vnímají svá práva a povinnosti vzhledem k dítěti které je jim svěřeno.

Klíčová slova: Pěstounská péče, Současnost pěstounské péče, Informovanost Pěstounů odborná příprava budoucích pěstounů, Služby pro pěstounské rodiče

ABSTRACT

MEDVEDOVÁ HANA. *Contemporary view about placing a child into foster care*. Zlín: Faculty of Humanities, Tomas Bata University, 2009. Bachelor thesis. Bachelor thesis deals with current perception of foster care and its containment. There is the focus on knowledge of foster – parents and their rights and claims against cared child. Furthermore I point out innovative constituents in professional training of foster-parents, where I also integrate professional services for foster-parents. This thesis also includes legislativ which is contiguous to foster care as well as the history of foster care in particular. The main objective of the research i show to foster parents themselves perceive their rights and obligations in relation to the child that is entrusted to them.

Keywords: Foster care, Present foster care, Awareness of foster parents, Preparation of future foster parents, Services for foster parents

Motto: „*Správně, vidíme jen srdcem. Co je důležité, je očím neviditelné.*“

Antoine de Saint - Exupéry

Poděkování

Děkuji touto cestou Mgr. Heleně Řeháčkové, za odborné vedení práce, poskytování cenných rad, za trpělivý a vlídný přístup.

Dále patří mé díky Mgr. Pavle Hrbáčkové vedoucí oddělení sociálně - právní ochrany dětí ve Vsetíně, za poskytnuté kontakty a také chci poděkovat všem informantům, kteří mi věnovali čas a přispěli svými názory a myšlenkami do tohoto výzkumu. Děkuji.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 FORMY NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ V ČR.....	13
1.1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	13
1.2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	13
1.2.1 Osvojení	13
1.2.2 Pěstounská péče.....	14
1.2.3 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče.....	14
1.2.4 Poručenství.....	15
2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	16
2.1 POHLED DO MINULOSTI.....	16
2.2 DRUHY PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	17
2.3 VÝZNAM, ÚČEL A MÍSTO V SYSTÉMU	18
2.4 NÁHRADNÍ RODIČOVSTVÍ VERSUS BIOLOGICKÉ RODIČOVSTVÍ	20
2.5 PĚSTOUNSKÁ PÉČE V PRÁVNÍCH NORMÁCH	21
2.5.1 Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.	22
2.5.2 Zákon o sociálně - právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.	23
2.5.3 Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb.	23
2.5.4 Úmluva o právech dítěte	23
3 SOUČASNOST PĚSTOUNSKÉ PÉČE	25
3.1 METODIKA PĚSTOUNSKÉ PÉČE	25
3.2 MODERNÍ POJETÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	27
3.2.1 Rozdíl mezi tradiční a moderní pěstounskou péčí	28
3.3 REALIZACE PROJEKTU PROSTOR PRO RODINU	29
4 INOVATIVNÍ PRVKY V ODBORNÉ PŘÍPRAVĚ NA PŘIJETÍ DÍTĚTE DO PĚSTOUNSKÉ PÉČE	31
4.1 ODBORNÁ PŘÍPRAVA PĚSTOUNŮ	31
4.2 METODICKÉ PŘÍSTUPY V ODBORNÉ PŘÍPRAVĚ PĚSTOUNŮ	32
4.3 ODBORNÉ SLUŽBY PRO PĚSTOUNSKÉ RODIČE.....	35
4.3.1 Cíle v oblasti odborných služeb	36
4.3.2 Metody práce	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
5 METODIKA	39
5.1 METODA A TECHNIKY SBĚRU DAT.....	40
5.1.1 Polostrukturovaný rozhovor	40
5.1.2 Audiozáznam.....	40

5.2	VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU	40
5.3	ORGANIZACE VÝZKUMU	41
5.4	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	42
5.5	METODA VYHODNOCOVÁNÍ A INTERPRETACE.....	42
6	VÝZKUMNÝ PROCES	43
6.1	VÝSLEDNÉ ÚDAJE ZKOUMANÝCH RODIN.....	56
7	ZÁVĚR.....	60
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	61
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	64
	SEZNAM OBRÁZKŮ	65
	SEZNAM PŘÍLOH.....	67

ÚVOD

I dnes se ještě najdou lidé, kteří se na pěstounské rodiče dívají takříkajíc skrz prsty. Vždyť oni vychovávají cizí dítě! A to je velmi často zdravotně postižené, nebo dokonce jiného etnika. Neuvědomují si, že pěstounští rodiče ve srovnání s jinými musejí zvládat mnohem více věcí, než je běžné. Vychovávají dítě, které jeho rodiče z nějakého důvodu vychovávat nemohou, které má jiné geny než pěstounští rodiče, jiné vlastnosti, jiné zkušenosti. Také se musejí „poprat“ s byrokracií, jsou více na očích veřejnosti, více pod tlakem, a to vyžaduje spoustu energie a sil.

Téma své závěrečné práce jsem si zvolila na základě svého zájmu o problematiku pěstounské péče (současného stavu informovanosti a současného pojetí pěstounské péče). Myslím si, že toto téma je velmi zajímavé a je to také téma, které je v dnešní době hodně probíráno a o kterém se stále častěji vedou diskuze. Jedním z dalších důvodů pro volbu tohoto tématu, byla má studijní praxe na oddělení sociálně - právní ochrany dětí, kde jsem měla možnost blíže se s danou problematikou seznámit. Chtěla jsem nahlédnout na věci z jiné perspektivy a to z perspektivy současnosti a dobrat se k zajímavým poznatkům.

Rozhodla jsme se, že svoji práci pojmu, jako „průvodce“ současným stavem pohledu na pěstounskou péči (očima pěstounů), který je nutný k tomu, aby se mezi pěstouny zvýšila míra informovanosti o právech a nárocích, ale také potřebě získat znalosti z odborné přípravy, která je nepostradatelnou složkou procesu, před přijetím dítěte do pěstounské péče. Snažím se, nalézt odpověď na otázku jak samotní pěstouni vnímají svá práva a povinnosti vzhledem k dítěti, které je jim svěřeno (jakým způsobem vnímají své postavení vůči svěřenému dítěti).

Svoji práci rozdělují na části teoretickou a praktickou. Teorii podkládám mnoha publikacemi, metodickými příručkami, sborníky a zákony. V teoretické části nejprve stručně pojednávám o formách náhradní rodinné péče v ČR. Dále se zabývám pěstounskou péčí, jaký je její význam, účel a místo v systému a také nahlížím na právní normy. Větší pozornost budu věnovat jednotlivým etapám, tzn. Současnému stavu pěstounské péče, kde poukazuji na rozdíl mezi tradiční a moderní pěstounskou péčí, inovativním prvkům v odborné přípravě, v nichž se hlavně zaměřím na metodiku odborné přípravy a odborné služby. V praktické části se zaměřuji na výzkum, který by měl zhodnotit, jaká je míra znalostí práv

a nároků na pomoc, jak se jednotliví pěstouni orientují v oblastech péče o svěřené děti, jaký zaujímají postoj vůči biologické rodině dítěte a jaké jsou jejich zdroje informací a pomoci.

Inspirací pro výběr tématu pro tuto práci a výzkum, byly návštěvy v pěstounských rodinách, v rámci mé praxe. Problematika pěstounské péče mě natolik zaujala, že jsem se rozhodla se jí více věnovat a uskutečnit výzkum.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 FORMY NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ V ČR

V současné době existuje několik druhů náhradní rodinné péče, obecně lze systém náhradní péče rozdělit do dvou forem - na péči ústavní a rodinnou.

Obrázek forem náhradní rodinné péče je v příloze č. 1

1.1 Ústavní výchova

Jak uvádí Bubleová (2007) jestliže rodina neplní svou funkci, výchova dítěte je vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo se rodiče či osoby odpovědné za výchovu nemohou o dítě ze závažných důvodů starat, starat se nechtějí, nebo to neumějí, může soud dítě umístit do zařízení vyžadující okamžitou pomoc nebo může nad dítětem nařídit ústavní výchovu. Před nařízením ústavní výchovy je však soud povinen přezkoumat zda výchovu dítěte nelze zajistit formou náhradní rodinné péče.

1.2 Náhradní rodinná péče

Pokud chceme hovořit o pojmu náhradní rodinné péče, měli bychom si podle Matějčka (1999) objasnit širší pojem, náhradní výchovná péče.

Je to forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Náhradní výchovná péče zahrnuje péči ústavní, a rodinnou.

Náhradní rodinná péče (NRP) je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči, v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině.

Náhradní rodinná péče vedle svého hlavního poslání, což je nahradit nezletilému dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí, také přispívá výchovou, péčí a láskou. Zároveň přispívá k naplňování smyslu života osvojitelů, v jejichž rodině začíná osvojené dítě žít.

Náhradní rodinnou péči můžeme rozdělit na dva základní typy. Těmi jsou adopce/osvojení a pěstounská péče.

1.2.1 Osvojení

Podle Bubleové (2007) je osvojení optimální formou náhradní výchovy a náhradní rodinné péče. Právní úpravu nalezneme v § 63 až § 77 zákona o rodině. Způsob podávání žádostí, podmínky prověřování vhodných žadatelů, systém zprostředkování a kompetence orgánů

sociálně - právní ochrany při zprostředkování vymezuje zákon o SPOD. Při osvojení vznikají mezi osvojitelem a osvojencem vztahy jako mezi rodiči a dětmi a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele vztahy příbuzenské. Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které způsobem svého života zaručují, že osvojení bude ku prospěchu dítěte a společnosti. Zákon o rodině rozlišuje dva druhy: osvojení a osvojení nezrušitelné. Nejčastěji jsou do osvojení umisťovány děti, u kterých se předpokládá méně problémový zdravotní a psychomotorický vývoj a které je možné předat do náhradní rodinné péče především v raném věku, tedy pokud je vyřešen jejich právní vztah s původní rodinou.

1.2.2 Pěstounská péče

Ze stejného zdroje také uvádím, že soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě (dále jen „pěstoun“), jestliže to vyžaduje zájem dítěte a jestliže osoba pěstouna poskytuje záruku jeho řádné výchovy (podle § 45 odst. 1 zákona o rodině). Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Pokud bylo dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednomu z manželů, podílí se na jeho výchově i manžel, který není jeho rodičem. Pěstoun při péči o dítě vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti. Právo zastupovat dítě spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech (podle § 45 odst. 1 a 2 zákona o rodině). Zákonní zástupci dítěte jsou nadále jeho rodiče, jestliže nebyli v rodičovské zodpovědnosti omezeni, nebo jí nebyli zcela zbaveni. V případě svěřeni dítěte do pěstounské péče není vyloučen styk rodičů s dítětem. Pokud je zákonný zástupce v kolizi se zájmem dítěte, má pěstoun možnost domáhat se v dané věci rozhodnutí soudu. Do pěstounské péče jsou nejčastěji umisťovány především děti sociálně osiřelé, které potřebují nejen individuální péči, ale i dlouhodobou výchovu v náhradní rodině. Je-li dítě ve věku, kdy je schopno posoudit dosah svého svěřeni do pěstounské péče, musí být přihlédnuto také k jeho vyjádření.

1.2.3 Svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Jednou z možností, které uvádí Nováková (2008) a které zákon o rodině upravuje v § 45 je svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, o kterém může soud rozhodnout, vyžaduje - li to zájem dítěte a fyzická osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému.

Dítě je možno svěřit i do společné výchovy manželů, pokud se stane, že jeden z nich zemře, zůstává dítě ve výchově manžela druhého. V případě rozvodu manželů rozhodne

soud o výchově dítěte; do rozhodnutí soudu o rozvodu manželství, ale společná výchova trvá. Pokud soud hodlá dítě svěřit do výchovy jen jednomu z manželů, může tak učinit jen se souhlasem druhého manžela; to neplatí, jestliže druhý z manželů pozbyl způsobilosti k právním úkonům, nebo je - li opatření souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou.

Při rozhodnutí o svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče soud vždy vymezí rozsah jejich práv a povinností k dítěti.

1.2.4 Poručenství

Podle Žižlavské (2008) může poručenství do značné míry plnit funkci náhradní rodinné výchovy, i když hlavním společenským účelem tohoto institutu je ochrana nezletilého dítěte pro jeho specifické postavení, kdy nemá plnou způsobilost k právním úkonům s ohledem na svůj věk. Soud (příslušný je okresní soud v místě, kde má dítě bydliště) ustanoví dítěti poručníka v případě, kdy: rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti, nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (a proto nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti). Poručník bude dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho záležitosti místo rodičů. Vykonává tak všechna práva a povinnosti, která jinak náleží rodičům. Jde tedy vlastně o výkon rodičovské zodpovědnosti. Mezi poručníkem a dítětem však ze zákona nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem (jako je tomu např. u osvojení). Poručník nemá k dítěti vyživovací povinnost a je pod pravidelným dohledem soudu. Tomu je také povinen podávat zprávy o osobě poručenice, zpravidla v ročních intervalech. Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem.

2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

„Udržíme si jen tu lásku, kterou rozdáme.“

Elbert Hubbard

Tato kapitola je věnována pěstounské péči, její historii a charakteristice jednotlivých forem pěstounské péče. Dále zde popisují význam pěstounské péče, účel a místo v systému institutů náhradní rodinné péče, náhradní rodičovství versus biologické rodičovství a právní úpravu pěstounské péče.

Podle Králíčkové (2008) se jedná se o jednu z forem náhradní rodinné péče o nezletilé děti v rodině, subsidiární v pravém slova smyslu, ve vztahu k péči o dítě jeho rodiči. Pěstounská péče je tedy institut, který je nutné interpretovat v souladu s ústavním pořádkem a judikaturou Ústavního soudu České republiky a Evropského soudu pro lidská práva. Pěstounská péče proto musí být chápána jako překlenovací řešení krize přirozené nukleární rodiny rodičů a jejich dítěte. Může trvat jen tak dlouho, dokud její rodiče nemohou, nechtějí nebo nedokážou mít v osobní péči.

2.1 Pohled do minulosti

Matějček (1999) uvádí, že v době renesance bylo např. ve Francii běžné, že městská rodina svěřovala své dítě na 2 roky najaté kojné na venkově, pokud přežilo, přijala ho zpět. Dříve pěstouni byli placené kojné a chůvy.

Doba osvícenství a konec 18. století – děti z nalezince odcházejí na venkov ke kojné, jsou tam 6 let. 19. století – sotva 15% nalezenců se dožije 10 let věku (Rakousko), ze zemské porodnice přichází dítě do péče pěstounky 8. den po narození. Pěstounka má být zdravá, „poněkud majetná“, mravně zachovalá. Často to ale je žena chudá, mající i 4 – 6 dětí vlastních, plat pěstounky byl vzhledem k věku dítěte sestupný, nejdříve farář potvrdil, že dítě žije a pak si mohla jít pro peníze do pokladny nalezince.

V 6 letech je dítě vráceno ústavu, pokud se pěstounka o něj nechce dál starat, ale již bezplatně. Přechodně jsou pak děti v klášteře šedých sester v Karlíně, pak jsou odesílány do své domovské obce, kde je dítě svěřeno rodině, která se o něj přihlásí. Ta ho má posílat do školy a vést k práci a k řemeslu. Často ale dítě skončí v pastoušce, kde pomáhá pastýři, nebo je živeno střídavě po domech nebo chodí po žebrotě.

Jsou zřizovány okresní sirotčince. 1902 zřízen sirotčí fond, od roku 1904 vznikají v jednotlivých okresech Okresní komise pro péči o mládež – starat se o opuštěné a osiřelé děti. 1908 v Praze vzniká Česká zemská komise pro péči o mládež při Zemské školní radě – sdružuje dobrovolné pracovníky různých oborů. 1931 – okresy spravovaly 24 okresních sirotčinců, stát 60 DD – dočasný, spíše „ozdravný“ pobyt opuštěných či ohrožených dětí. Kapacita nepřesahovala 20 míst – poté se buď vrátily do své rodiny, hledala se pěstounská či adoptivní rodina nebo šly do ústavu pro starší děti nebo do zařízení pro „mládež úchylnou“.

Pěstounská péče nalezenecká: navazovala na pobyt dítěte v nalezinci či sirotčinci, dítě svěřeno manželům, do určitého věku dítěte, nejdříve do 10 let, pak do 16 let, pak se vracelo zpět do ústavu. PP řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež: pěstouni mravně bezúhonní, v dobrém zdravotním i psychickém stavu, s trvalým zaměstnáním, stálým bydlištěm, schopní zajistit dítěti řádnou výchovu. 1932 – PP pro více než 15 000 dětí, za protektorátu 1942 – sotva polovina – 3000 dětí opatrováno bez nároku na plat, 4000 za plat. PP v tzv. koloniích: v určité obci, rodiny se staraly o děti, rodiny byly v sousedství – lepší kontrola, snazší pomoc např. s výchovou – 20. léta – 16 rodinných kolonií, 1937 – 24. PP na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny: bez soudního jednání, od 1. republiky do 70. let. PP zrušena v roce 1950, obnovena po 23 letech.

2.2 Druhy pěstounské péče

Existují dvě základní formy pěstounské péče a to individuální pěstounská péče a skupinová pěstounská péče. Podle Matějčka (1986) je individuální pěstounská péče určena především pro jednotlivé děti, pěstounská péče v tzv. zvláštních zařízeních, tj. v rodinných skupinách nebo dětské vesničce je určena spíše pro sourozenecké skupiny.

Individuální pěstounská péče

Probíhá v běžném rodinném prostředí, tj. s pěstounkou a pěstounem, kteří většinou mají své vlastní děti nebo již děti vychovali. Na první pohled se nijak neliší od standardní rodiny.

Skupinová pěstounská péče

Jak uvádí Kraj - Zlínský (2008) skupinová pěstounská péče probíhá v zařízení pro výkon pěstounské péče. Zařízení může zřídit obec nebo kraj, zpravidla v samostatném objektu nebo v prostorách, které zřizovatel vybaví jako byt pro rodinu s větším počtem dětí. O výkonu pěstounské péče se uzavírá písemná dohoda mezi zřizovatelem a pěstounem. Pěstoun v zařízení pro výkon pěstounské péče má nárok na odměnu pěstouna, která se posuzuje jako plat. Do zařízení jsou umisťovány především děti, pro které je obtížné zajistit pěstounskou péči individuální formou. Jde zejména o děti jiného etnika, větší sourozenecké skupiny nebo děti s různými typy postižení.

2.3 Význam, účel a místo v systému

Máme - li se zabývat jednotlivostmi, je třeba pěstounskou péči nejprve vymezit co do pojmu a účelu a místa v systému institutů náhradní rodinné péče.

Králíčková (2008) při výkladu platné právní úpravy pěstounské péče, při jejím definování a hledání jejího účelu tvrdí, že je potřeba přihlédnout k civilizačním tradicím založeným obecným občanským zákoníkem, který osobní péči o dítě jinou osobou než rodičem upravoval pomocí institutu převzetí do schovanství (srov. § 186 o. z., dle kterého se osoba pečující o dítě nazývala pěstoun).

Naopak je třeba abstrahovat od politických rozhodnutí, která vyústila v „likvidaci“ pěstounské péče zákonodárcem záhy po komunistickém převratu. V důsledku kolektivizace na všech úrovních a také, žel, kolektivizace výchovy dětí, jež vyústila v adoraci ústavní výchovy a v potlačení tradičních institutů náhradní péče o dítě v lidově - demokratickém zákoně o právu rodinném (srov. 265/1963 Sb.) a jeho socialistickém nástupci, v zákoně o rodině (srov. zákon č. 94/1963 Sb., v původním znění) bylo na pěstounskou péči zcela zapomenuto, podobně, jako na jiné „buržoazní přežitky.“

Socialistický zákonodárce však záhy navázal na uvádění své ideologie do rodinného práva, což můžeme vidět i na dalším vývoji v sedmdesátých letech minulého století. Došlo totiž ke „znovuzavedení“ pěstounské péče do našeho právního řádu, a to v poměrně hybridní podobě (srov. zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči).

Rok 1989 by měl být považován za mezník v diskontinuitě s dobou, kdy „*právo bylo považováno za vůli vládnoucí třídy povýšenou na zákon.*“ Zákon o rodině, budovaný původně na socialistických zásadách vyvěrajících z ústavy z roku 1960 (viz jeho původní znění), proto musí být dnes interpretován ve zcela jiném duchu. Je tedy třeba přivítat snahy o zcela nové nazírání rodinného práva, které bude umožněno například i tím, že úprava rodinně právní problematiky bude opětovně začleněna do nového občanského zákoníku.

V dnešním pohledu proto můžeme zdůraznit následující právní teze, které vyplývají z platného českého právního řádu: Především, pěstounskou péči je nutné interpretovat v souladu s ústavním pořádkem. Dále je třeba konstatovat, že pěstounská péče je soukromoprávní institut. Jde - li o její definování, jedná se o jednu z forem náhradní péče o nezletilé dítě v rodině, náhradní v plném slova smyslu ve vztahu k péči o dítě jeho rodiči. Jejím účelem je především služba dítěti.

Obsahem pak zejména osobní péče o dítě zajišťovaná třetími osobami, se zachováním jak statkových, tak osobních i majetkových vazeb dítěte na rodiče.

Z ústavního rámce právního řádu totiž vyplývá právo na respektování soukromého a rodinného života, ochrana přirozené rodiny a právo dítěte vyrůstat se svými rodiči (práva dítěte zakotvená v Listině základních práv a svobod - čl. 32, a Úmluvě: preambule, čl. 8, čl. 9), včetně práva dítěte na zachování rodinných svazků v širším slova smyslu (srov. čl. 8 odst. 1 Úmluvy).

Pěstounská péče musí být proto chápána jako náhradní řešení krize přirozené nukleární rodiny rodičů a jejich dítěte. Pěstounská péče by obecně měla být pojímána jako institut garantující zachování a rozvíjení přirozených vazeb dítěte - nukleární rodina, rodiče, a to zejména prostřednictvím pravidelného styku. Jelikož se prarodiče a nejbližší příbuzní dítěte a členové širší rodiny mnohdy zpravidla sami fakticky ujímají osobní péče o dítě v krizi, o které nemohou, nechtějí nebo nedokážou jeho rodiče osobně pečovat, a nukleární rodině i dítěti tím pomáhají (dítě si nezvyká na cizí, má šanci na styk s rodiči a návrat zpět), neměla by být pěstounská péče jako tradiční institut náhradní péče o dítě v rodině pro prarodiče zakazována bez zákonného podkladu. Pokud se prarodiče nebo nejbližší fakticky neujmou osobní péče o dítě v krizi, jsou a musí to být právě příbuzní dítěte, kdo bude v první řadě vyhledán a kontaktován orgánem sociálně - právní ochrany za účelem osobní péče o dítě.

2.4 Náhradní rodičovství versus biologické rodičovství

I rodiče, kteří neprožili biologickou přípravu na rodičovství, se mohou stát rodiči v plném psychologickém slova smyslu.

Matějček a Langmeier (1986) uvádí že, biologické rodičovství dalekosáhle usnadňuje navázání úzkého citového vztahu mezi rodičem a dítětem. Usnadňuje vytvoření zdravých podmínek pro výchovu a pro růst jak osobnosti dítěte, tak rodičů. Není však jediným a nezbytným předpokladem pro vytvoření takového vztahu a takových životních podmínek. Náhradní rodičovství se mu dovede za příznivých okolností plně vyrovnat. Na druhé straně je nutno připustit, že cesta za těmito příznivými okolnostmi je pro pěstounské rodiče obtížnější, náročnější a že na ní mohou snáze upadnout do těžkostí.

Klimesš (2008) srovnává náhradní a biologické rodičovství pomocí jízdy na trojkolce a bicyklu. Jízda na tříkolce je jiná než jízda na bicyklu. Ano, v mnohém je to podobné – šlape se a kroutí řídítka. Při jízdě na bicyklu však musíme navíc držet rovnováhu do stran. Jízda na kole není těžká, ale není to samozřejmost. Je to dovednost, kterou je třeba si osvojit.

Podobný rozdíl je mezi náhradním a biologickým rodičovstvím. Obě jsou si v mnohém podobné, ale přesto náhradní rodiče musejí mít navíc znalosti, dovednosti a schopnosti, které biologičtí rodiče často vůbec nepotřebují.

Vztah pěstouna a dítěte k původní rodině

Podle Radvanové a Koluchové (1980) nejde o problematiku zcela jednoduchou, neboť kromě některých základních otázek, které právní normy řeší jednoznačně, pro každý případ pěstounské péče stejně, mohou zde vznikat, zvláště pokud jde o práva a povinnosti rodičů dítěte a o jejich výkon, některé varianty – vzhledem k tomu, co eventuálně ještě dalšího (po stránce právní) svěření dítěte do pěstounské péče předcházelo.

Klimesš (2008) podotýká, že i když prvořadou touhou náhradních rodičů je péče o děti, přesto je třeba jim připomínat, že s dítětem přijímají i jeho minulost, a tedy do značné míry i biologické rodiče.

Kontakt s původní rodinou a důležitými osobami

Archerová (2001) uvádí, že jde vždy o velmi individuální záležitost a u každého dítěte je třeba ji posuzovat velmi opatrně. Lidé si pod pojmem kontakt představují nejrůznější projevy. Může to být cokoli, od pohlednice jednou za rok až po pravidelné návštěvy celé původní rodiny včetně širokého příbuzenstva. Všechny zúčastněné to někdy přivádí do nepředvídatelných situací a na začátku bývá těžké odhadnout, kam až to může vést. Je proto zvlášť důležité, aby všichni měli co nejčistší úmysly a mysleli především na potřeby a zájmy dítěte. Často se radí, aby kontakt zprostředkovala zkušená „třetí strana“.

U dítěte, které bylo opuštěno nebo se ocitlo v ústavu bez jakékoli dokumentace, se možná nepodaří s jeho původní rodinou navázat sebemenší spojení. V takové situaci je možnost dítěti poskytnout alespoň určitou míru kontinuity tím, že mu zprostředkujete kontakt s jinými důležitými osobami z minulosti – se zaměstnancem policie nebo nemocnice, který se o nalezené dítě postaral, s personálem kojeneckého ústavu, sociální pracovníci a podobně.

2.5 Pěstounská péče v právních normách

Pro institut pěstounské péče jsou nejvýznamnější dva zákony a to zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen zákon o rodině) a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen zákon o SPOD).

Podle Sagit (1996) jsou práva a povinnosti pěstouna:

- 1) Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat.
- 2) Pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti.
- 3) Právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Může se domáhat soudu, pokud se domnívá, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není ve prospěch dítěte.
- 4) Dítě svěřené do PP je povinno dle svých možností vypomáhat či podílet se na úhradě společných výdajů (má - li svůj příjem, či jiné výnosy z majetku).

V ustanovení § 186 OZO se stanovilo, že práva a povinnosti osvojitelů a osvojenců nelze vztahovat na děti, které byly vzaty do schovanství. Šlo o poměr, který se zakládal smlouvou (jako tomu bylo tehdy i u osvojení), avšak pěstounskou smlouvou se nijak neměnilo postavení schovance vůči jeho rodině. Pěstoun byl povinen pečovat o svěřené dítě s pečlivostí svědomitých rodičů, byl tedy povinen mu poskytnout především výživu (v širokém smyslu toho slova, tedy nejen stravu, ale též šatstvo, léky, atd.) a domácí výchovu jako doplněk výchovy školské. Původně ovšem převažovaly kolektivní formy náhradní péče o opuštěné děti před náhradní péčí poskytovanou v rodinách. Situace těchto dětí byla mnohdy neutěšená a dozor nad nimi, zejména pokud se nacházely mimo ústavy, často selhával.

Frinta a Melicharová (2008) uvádí, že v současnosti je tedy právní rámec pěstounské péče obsažen v části druhé, hlavě druhé (výchovná opatření), konkrétně v § 45a až 45d (pěstounská péče) ZoR. Charakteristickým rysem současné úpravy pěstounské péče je skutečnost, že svěřit dítě do pěstounské péče lze jen tehdy, jestliže to vyžaduje zájem dítěte a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte (§45a). Na rozdíl od osvojení, které vždy znamená zásah do osobního statusu osvojence i osvojitelů, svěřením dítěte do pěstounské péče se nemění ani osobní status dítěte, ani pěstouna. Proto je také stanoveno, že pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat (§45c odst. 1 ZoR), neboť právě zajištění osobní péče po určitou dobu je hlavním cílem, který se svěřením dítěte do pěstounské péče sleduje.

Podrobný popis práv a povinností rodičů vyplývajících ze zákona č.359/1999 Sb. v příloze č.IV.

2.5.1 Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

Holub a kol. (2005) uvádí, že právní rámec pěstounské péče tvoří zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, zejména pak § 45a až 45d. Z nich plyne, že dítě může být svěřeno jak do společné péče manželů, tak i do péče jednotlivce. Pěstouni přitom musí být osobami, které poskytují záruku řádné výchovy a soud je povinen před rozhodnutím o svěřením dítěte do pěstounské péče vyžádat si vyjádření orgánu sociálně - právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče. V praxi soud věnuje pozornost morálním a povahovým vlastnostem pěstouna, bezúhonnost, poměr k práci, vztahy k ostatním členům rodiny, zdravotní stav, materiální zabezpečení, bytové podmínky a

v případě společné péče manželů též stabilitu tohoto svazku, zda se jedná o manželství spořádané a harmonické.

2.5.2 Zákon o sociálně - právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

Holub a Kol (2005) uvádí, že zprostředkování pěstounské péče spočívá ve vyhledávání dětí vhodných ke svěření do pěstounské péče, a vyhledávání vhodných pěstounů pro tyto děti. Pěstounská péče v České republice se zprostředkuje jen na žádost fyzické osoby, která má zájem přijmout dítě do pěstounské péče. Žádost občana České republiky, který má na jejím území trvalý pobyt, cizince, který má na území České republiky povolen trvalý nebo dlouhodobý pobyt, se podává u Okresního soudu. Svěření dítěte do pěstounské péče v České republice zajišťuje Ministerstvo.

2.5.3 Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb.

Ze stejného zdroje uvádím, že zákon č.117/1995 Sb. zahrnuje hmotné zabezpečení dítěte, svěřeného do pěstounské péče a přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dávkami pěstounské péče podle tohoto zákona jsou příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

2.5.4 Úmluva o právech dítěte

Jak uvádí Kovařík (2004) Úmluva o právech dítěte z roku 1989, kterou Česká republika podepsala a ratifikovala říká, že „v zájmu zdravého a harmonického rozvoje osobnosti musejí děti vyrůstat v rodinném prostředí, atmosféře štěstí, lásky a porozumění“. Jedním z hlavních principů tohoto důležitého dokumentu je „nejlepší zájem dítěte“.

Pro účely této smlouvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnáct let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. V Jakémkoli řízení podle odstavce 1 se poskytuje všem dotčeným stranám možnost zúčastnit se řízení a sdělit svoje stanoviska. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.

Jestliže oddělení dítěte od rodičů je důsledkem jakéhokoli postupu státu, který je smluvní stranou úmluvy, jako je vazba, uvěznění, vypovězení, deportace nebo smrt (včetně smrti, která nastala z jakékoli příčiny v době, kdy dotyčná osoba byla v opatrování státu) jednoho nebo obou rodičů dítěte, tento stát, který je smluvní stranou úmluvy, na požádání poskytne rodičům, dítěti, nebo případně jinému členu rodiny nezbytné informace o místě pobytu nepřítomného (nepřítomných) člena (členů) rodiny, ledaže by poskytnutí takové informace odporovalo zájmu dítěte. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, kromě toho zabezpečí, aby podání takové žádosti samo o sobě nemělo žádné nepříznivé důsledky pro dotčenou osobu (dotčené osoby). Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí takovému dítěti v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči. Tato péče může mezi jiným zahrnovat předání do výchovy, institut „kafala“ podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

3 SOUČASNOST PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Sobotková (2008) uvádí, že jednotlivé formy pěstounské péče jsou v současné době podrobeny hodnocení i kritice. Jsou navrhovány různé změny v koncepci systému náhradní rodinné péče, z nichž některé mohou být užitečné, některé zavádějící a neopodstatněné.

Ze stejného zdroje také uvádím, že v médiích jsou některými subjekty napadáni současní pěstouni, že mají rádi přijaté děti „vlastnickým způsobem“, že tradiční pěstounská péče v České republice téměř nahrazuje osvojení. Dlouhodobou perspektivu dítěte umístěného v pěstounské péči oceňují zahraniční odborníci, kteří měli možnost náš systém náhradní rodinné péče důkladně poznat. To, co bylo a je u nás v dobrých pěstounských rodinách samozřejmé - dlouhodobý a jistý vztah dítěte k pěstounům. Mezi žadateli o pěstounskou péči najdeme v současné době i bezdětné manžele, kteří původně chtěli dítě do osvojení. Jednou ze zásadních legislativních změn v poslední době je, že se do zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně - právní ochraně dětí dostala nová Hlava V nazvaná Pěstounská péče na přechodnou dobu hlavně z důvodu prosazování britského modelu profesionální pěstounské péče. Z psychologického hlediska jde o podpůrnou rodinnou péči, nikoli o pěstounskou péči.

Podle Rotreklové (2008) současná situace v pěstounské péči vyžaduje především změnu pohledu na tuto formu náhradní rodinné péče, nejen mezi širokou veřejností, ale především mezi odbornými pracovníky orgánů sociálně - právní ochrany dětí a institucí, které zajišťují péči o děti umístěné mimo rodinu a poskytují odborné služby a doprovázení jejich rodičům a pěstounům.

Předpokladem pro zavedení systémových změn do praxe je zavedení inovativních metod v sociální práci a odborných službách a náhradní rodinné péči, vzdělávání pracovníků a zvyšování jejich kvalifikace.

3.1 Metodika pěstounské péče

V této kapitole se budu zabývat zejména metodikou posuzování osob vhodných stát se pěstouny, metodikou odborných příprav, doprovázení a přípravy dětí.

Metodika k posuzování

Hofrová a Rotreklová (2008) uvádí, že odborné posouzení a zařazení do evidence osob vhodných stát se pěstouny, je dle zákona plně v kompetenci krajských úřadů, resp. Ministerstva práce a sociálních věcí. Nejednotná metodika odborného posouzení, neprovázanost mezi rozhodováním krajských úřadů a MPSV, nejednotnost v posuzování zdravotního stavu mezi jednotlivými kraji vede k tomu, že v evidenci jsou i manželské páry nebo jednotlivci, kteří z hlediska sociálně - psychologického nebo zdravotního patrně nebudou moci naplnit potřeby přijatého dítěte. Rovněž snaha zvýšit počet budoucích pěstounů, za každou cenu, vede často ke kompromisům odborného posouzení, které ale nejsou v zájmu dětí hledajících pěstounskou péči.

Je žádoucí, aby se součástí odborného posouzení u těch párů či jednotlivců, kteří již nějaké dítě vychovávají, stalo posouzení celého rodinného systému, které by měl provádět odborník vzdělaný v tomto oboru.

Všichni, kteří se na odborném posouzení podílejí, by pak měli mít dostatek zkušeností, znalostí, ale i odvahy jasně formulovat své závěry ohledně posuzovaných osob, zejména ve vztahu k situaci a potřebám dětí, které hledají náhradní rodinnou péči.

Metodika příprav

Odborná příprava je od roku 2000 součástí procesu zprostředkování náhradní rodinné péče a od novely zákona o sociálně - právní ochrany dětí je součástí odborného posouzení. Přestože hlavním smyslem přípravy je pomoci budoucím pěstounům připravit sebe, svou rodinu a podmínky své rodiny na příchod dítěte, stále se setkáváme s tím, že ani po absolvování přípravy budoucí pěstouni nerozumí potřebám přijatého dítěte a nezískali realistický náhled na své možnosti a podmínky, i když odbornou přípravu absolvovali.

Příprava se v jednotlivých krajích republiky liší, jak z hlediska formy, obsahu tak i rozsahu. Rozdílná úroveň odborné přípravy v krajích je tedy způsobena jednak tím, že chybí definování cíle odborné přípravy a také chybí metodika odborné přípravy.

Na základě osmileté zkušenosti z lektorské práce v rámci odborné přípravy a především z následné práce s pěstouny, kteří přípravu absolvovali, se domníváme, že odborná příprava, má - li splnit svůj cíl, musí být ucelenou koncepcí.

Je to pohled na životní historii dítěte, jeho aktuální situaci, potřeby a prognózu v kontextu s osobní reflexí situace a podmínek budoucích pěstounů a jejich rodiny.

Metodika provázení rodin

Přechod dítěte z ústavní výchovy do péče budoucích pěstounů nebo osvojitelů a následné období minimálně prvního roku soužití je obdobím mimořádně náročným, jak pro dítě, tak pro osoby přejímající ho do své péče. Je tedy nezbytně nutné zajistit dětem i dospělým odbornou péči a doprovázení. Jedná se z větší části o dobu, kdy budoucí pěstouni mají zpravidla dítě svěřeno do péče na základě rozhodnutí orgánu sociálně - právní ochrany dětí. Právě v počátečním období života dítěte v náhradním rodinném prostředí je ještě možné eliminovat některá rizika související s tak významnou životní změnou a pomoci situaci dítěte upravit tak, aby byly vytvořeny podmínky pro jeho další vývoj.

Metodika přípravy dětí

Porozumět potřebám dítěte citově deprivovaného, se všemi dalšími důsledky pobytu v ústavním zařízení, prožitých traumat, porozumět všem jeho nejistotám, na to nestačí běžná výchovná zkušenost, kterou má řada budoucích pěstounů z výchovy vlastních dětí nebo dětí z širší rodiny. Nestačí na to ani dobrá vůle a láskyplné přijetí - i když jsou nezbytné. Nutnou podmínkou pro zvládnutí tak náročné role, jakou bezpochyby role pěstouna je, vyžaduje profesionální vedení a doprovázení a možnost reflektovat adaptační období z hlediska dítěte.

3.2 Moderní pojetí pěstounské péče

Jak je uvedeno ve Standardech pro pěstounskou péči (2005) pěstounská péče je jednou z forem náhradní rodinné péče, tedy umístění dítěte mimo vlastní rodinu. Ve většině západních států se osvědčil systém takzvané profesionální pěstounské péče. Jakkoliv se nám právě nemusí líbit název profesionální, ve skutečnosti se jedná o velice rozvinutou pěstounskou péči poskytovanou na základě odborné partnerské spolupráce mezi sociálním pracovníkem, odborníky, pěstouny a biologickou rodinou. Moderně pojaté pěstounství má řadu výhod, a to jak pro pěstouny a sociální pracovníky, tak v konečném důsledku pro děti. Dítě, totiž v žádném případě nevychovává ústav, nýbrž rodina, která prošla speciálním školením a má dobrou sociální a odbornou podporu. Dítě, tak vyrůstá ve fungujícím rodinném

prostředí, kde se mu dostává přijetí, zájmu a lásky. Takzvaní profesionální pěstouni dokážou poskytnout adekvátní péči i dětem postiženým, traumatizovaným či opožděným ve vývoji a za svoji práci jsou odměňováni a dostávají další odbornou podporu.

V některých případech se s pomocí odborných sociálních pracovníků mohou původní rodiče připravit opět převzít zodpovědnost za svoje děti, přičemž pěstouni s nimi v tomto procesu aktivně spolupracují.

Sobotková (2008) uvádí, že profesionální vychovatelé se nemohou stoprocentně citově angažovat u všech dětí, které profesionální pěstounskou péčí projdou.

3.2.1 Rozdíl mezi tradiční a moderní pěstounskou péčí

Ze stejného zdroje se dovídáme, že v zahraničí se tento rozdíl pomalu stírá. Před dvaceti třiceti lety se objektivně a jednoznačně ukázalo, že tradičních pěstounských rodin ubývá a ústavní péče dětem neprospívá. Výzkumy prokázaly, co je třeba dělat, aby se pěstounství stalo rozšířenou a kvalitní formou péče o ohrožené děti. Pěstouni potřebovali:

1. Dobrou spolupráci se sociálními pracovníky a odborníky
2. Dobrou přípravu a vzdělání
3. Průběžnou podporu včetně finančního zabezpečení
4. Pozitivní statut a možnosti rozvoje

Ukázalo se, že toto vše mají k dispozici profesionální vychovatelé a pečovatelé v institucích rezidenční nebo domácí péče, ale pěstounům to chybí. Postupně vznikaly systémy pěstounské péče, jež tyto prvky zapojily do praxe, a pozitivní výsledky se záhy dostavily. Jedná se tedy stále o tutéž pěstounskou péči, ale lépe organizovanou a podporovanou. Takové systémy (profesionální) pěstounské péče najdeme ve Velké Británii, Irsku, Finsku, Švédsku, Francii, Kanadě, v dalších západních zemích, ale také ve Slovinsku a podobně.

Slovo profesionální je tedy vlastně nadbytečné, když zabezpečíme všem pěstounům dobré podmínky: vzdělání, přípravu, informace o dítěti, individuální provázení s podporou, supervizi, apod.

3.3 Realizace projektu Prostor pro rodinu

Pouto, jež spojuje tvou skutečnou rodinu, není v krvi, ale ve vzájemné úctě a radosti vašich životů.

R. Bach

Poukazuji na tento projekt, právě proto, že se mimo jiné zaměřuje na **informovanost** a poradenství náhradním rodinám v našem regionu. Informace o projektu jsem získala na oddělení sociálně – právní ochrany ve Vsetíně.

Projekt Prostor pro rodinu realizuje Rodinné a mateřské centrum Vsetín ve spolupráci OSPOD Vsetín za finanční podpory Nadace Terezy Maxové.

Projekt je zaměřen na profesionalizaci náhradní rodinné péče, podporu náhradních rodin a jejich integraci s biologickými rodinami. Podporou rozumíme vzdělání, setkávání, informovanost a poradenství náhradním rodinám v našem regionu, protože zde nabídka odborných služeb chybí. Projekt „Prostor pro rodinu“ nabízí náhradním rodinám možnost kvalitní podpory, odborného provázení a vzdělávání a stejně tak možnost setkávání a společných zážitků.

Zásadním problémem v systému náhradní rodinné péče je absence návazných odborných služeb v oblasti NRP. Pro náhradní rodiny v regionu Vsetín a okolí není vytvořen systém služeb, které by rodinám mohly pomoci překonávat kritické situace v životě rodiny. Při výchově svěřených dětí nastávají nelehké momenty a jejich řešení mohou hledat s pomocí odborníka. Ještě větší problémy jsou vnímány v rodinách, kde rodičovskou úlohu zastávají prarodiče. Tito mnohdy nerozumí problémům vnoučat, jsou jim vzdáleni. Současně nejsou schopni sami hledat možné způsoby řešení, problémy odkládají nebo snad nevnímají. Služby v projektu jsou koncipovány s ohledem na dlouhodobé sledování potřeb rodin ve spolupráci s místním orgánem sociálně - právní ochrany dětí.

Cílovou skupinou klientů jsou náhradní rodiče a děti v náhradních rodinách. Vnější problém u náhradní rodiny (děti a rodiče) je, že chybí poradenství a průběžné vzdělávání a také nedostatek finančních prostředků na společné rodinné akce. Vnitřním problémem je to, že **nevyhledávají sami odbornou pomoc a informace**. Někteří nemají zkušenost s biologickými dětmi, nemají možnost srovnání a sdílení a také generační rozdíly, nízká schopnost akceptovat individualitu dítěte v případě prarodičů.

Počet klientů

60 dětí v pěstounské péči a poručenství a 43 rodin (pěstounských a poručnických).

Hlavní způsob realizace

Víkendové setkání náhradních rodin, aktivizační činnosti pro NR, integrace náhradních biologických rodin, vzdělávání i poradenství.

Poslání projektu

Posláním projektu je dát náhradním rodinám k dispozici odborné služby, které budou poskytovat akutní pomoc i dlouhodobou podporu a doprovázení.

Konkrétní cíle

Cílem vzdělávání a supervizí je především poskytnout rodičům možnost zpracovat roli náhradního rodiče a respektovat potřeby a zájmy dítěte. Cílem setkávání a výletů je dát rodinám možnost trávit volné chvíle sdílením společných zážitků. Vzdělávání je koncipováno tak, aby byly náhradní rodiny integrovány s biologickými rodinami, nikoli vyčleňovány. Vzdělávání poskytuje prostor pro diskuzi nad otázkami, které přináší výchova, rodiče mohou získávat nové nebo jiné pohledy a mají možnost zamýšlet se nad konkrétním řešením, reflektovat je v nových souvislostech, pracovat na vlastních přístupech, které budou při výchově využívat.

Aktivity projektu - podrobný popis

1. Jednodenní rodinné akce (výlety)
 - Dinopark Vyškov
 - Aquapark Frenštát pod Radhoštěm
2. Víkendové setkání náhradních rodin spojené s odpoledním vzděláváním (témata: supervize - zaměřená na zpracování role pěstounů a naplňování potřeb dítěte, beseda - asertivní rodičovství)
3. Besedy s psychologem
 - respektovat a být respektován
 - lhaní
 - výchova dítěte s postižením
 - rodina, její význam v životě člověka
4. Individuální psychologické konzultace s Mgr. Alenou Střelcovou

4 INOVATIVNÍ PRVKY V ODBORNÉ PŘÍPRAVĚ NA PŘIJETÍ DÍTĚTE DO PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Podle Škoviery (2007) je náhradní rodičovství natolik vážná věc, že je nemůžeme svěřit amatérům. Mnohé náhradní rodiny selhávají, protože nestačí jen chtít, ale musí se i vědět. Potencionální náhradní rodiče si vytvoří iluze o dítěti a těm potom věří. Odborná příprava je prevencí před zklamáním z nenaplněných snů. Když náhradní rodič nerozumí tomu, co dítě prožívá, může - navzdory dobré vůli - dítěti velmi ublížit. Vzdělání mu pomůže k tomu, že lépe porozumí adaptačním a vývojovým problémům dítěte.

4.1 Odborná příprava pěstounů

Současná legislativa ukládá jako povinnost žadatelům účast na přípravě. Odborníci se shodují na tom, že od kvalitní přípravy se do značné míry odvíjí úspěšnost pěstounské péče.

Stále platí formulace Matějčka (2006), aby pěstounská péče byla stabilní, a že stabilita je jistě jednou ze základních podmínek úspěchu, a proto musí být pěstouni schopni a připraveni vyrovnat se s velmi náročnými výchovnými úkoly. Znamená to, že musí mít určité vlastnosti, které jim dovolí být pro dítě autoritou a současně se mu přiblížit i citově, pochopit jedinečnost svého vychovatelského poslání a současně klást jen takové cíle a požadavky, které jsou dítěti dostupné. Musí přitom dosáhnout i určité odborné připravenosti pro své specializované úkoly. Bude tedy třeba pěstouny k této službě pečlivě vybírat a poskytovat jim trvale odbornou pomoc a vedení.

Jak uvádí Strop - Zlín (2007) praxe v jednotlivých krajích se bude zřejmě lišit, a to zejména v tom, do jaké míry si bude přípravy krajský úřad pořádat sám, do jaké míry svěří přípravu jinému subjektu, a jakou formou bude přípravu budoucích pěstounů provádět. Jako příklad lze uvést koncepci přípravy, kterou jako podklad pro posouzení možností spolupráce Krajského úřadu Zlínského kraje a nestátní neziskové organizace v oblasti sociálně - právní ochrany dětí zpracovala občanská sdružení Trialog - Poradenské centrum, Brno a Strop, Zlín.

Podle Michalové (2008) představuje příprava vlastně první zásadní nabídku služeb pěstounským rodinám; ty, které následují, zajišťují většinou nestátní neziskové organizace, jako je např. Sdružení pěstounských rodin. V současné době se sdružení podílí i na přípravě žadatelů o NRP ve spolupráci s krajem Vysočina.

Tato příprava probíhá ve dvou částech, teoretické a praktické. Teoretická představuje blok přednášek, nebo lépe besed s různými odborníky (o psychickém vývoji dítěte, specifikách ústavních dětí, tělesném vývoji, zdraví a nemocech, o problematice náhradní rodinné péče z pohledu zkušených sociálních pracovníků apod.). Žadatelé se také podívají do některého dětského ústavu.

Po teoretické části ve Sdružení pěstounských rodin soustředěné do dvou dnů následuje víkendový pobyt v pěkném prostředí penzionu uprostřed přírody, kde jsou odborníci žadatelům plně k dispozici. Většinou teprve tam získávají žadatelé reálnější pohled na náhradní rodičovství, a to i díky přítomnosti přizvaných pěstounských rodin s dětmi. Tam, také vznikají nové kontakty, často i přátelství, a budoucí pěstounští či adoptivní rodiče si mohou nadále vyměňovat osobní zkušenosti s výchovou dětí. Tento zdroj je rodiči považován za naprosto nenahraditelný.

„Vzdělávejme se, vyměňujme si informace – řada z nás to dělá. Dala bych to ale spíš jako povinnost pro každého pěstouna. Povinná příprava je hezká věc - ale dopředu se těžko připravíte na každý konkrétní problém. Myslím si, že řešení problémů v době, kdy přicházejí a jsou pro nás akutní, je stejně důležité jako relevantní a velmi otevřená příprava (Pěstounka Hana - příloha č. IV.).“

4.2 Metodické přístupy v odborné přípravě pěstounů

Podle Hofrové a Rotreklové (2008) cíl odborné přípravy a její přínos pro snížení rizika selhání náhradní rodinné péče vychází ze skutečnosti, že výchova přijatého dítěte je v některých aspektech odlišná od situace, kdy rodiče vychovávají dítě, které se v rodině narodilo, a rozdíly jsou ještě větší v případě, že je dítě svěřeno do pěstounské péče.

Cílem odborné přípravy je proto seznámit budoucí pěstouny s těmito rozdíly a předložit náměty a možnosti, jak poskytnout dítěti separovanému trvale nebo dočasně od rodičů co nejlepší náhradní rodinné prostředí v pěstounské rodině. Současně je třeba nabídnout budoucím pěstounům pohled na jejich možnosti a zdroje k přijetí nové role.

Naplnit tento cíl předpokládá:

- Porozumět potřebám dětí, které se ocitly mimo vlastní rodinu, a rozdílům ve výchově v přirozeném a náhradním rodinném prostředí

- Získat orientaci v procesu zprostředkování pěstounské péče, porozumět dosavadním postupům, aktuální situaci, ve které se budoucí pěstouni nachází, i dalšímu postupu, který bude následovat po ukončení přípravy
- Získat reálný pohled na konkrétní situace při výchově přijatého dítěte
- Prohloubit si znalosti o jednotlivých formách NRP
- Umožnit pohled na vlastní rodinnou situaci s ohledem na rozhodnutí o přijetí dítěte do NRP - provést osobní reflexi rozhodnutí o přijetí dítěte se sdělenými informacemi o NRP (naše představy vs. skutečnost)
- Poskytnout příležitost sdílet ve skupině rozhodnutí o přijetí dítěte
- Poskytnout příležitost k setkávání a navazování kontaktů mezi účastníky
- Vytvořit podmínky pro udržování kontaktů i po skončení přípravy; v mnoha případech se tak utváří svépomocná skupina, jejíž členové mezi sebou udržují četné kontakty v období před i po přijetí dítěte
- Navázat kontakty s odborníky i pro další spolupráci po přijetí dítěte a získat orientaci v nabídce odborných služeb v náhradní rodinné péči

„Jsem pro to, aby se zájemcům daly všechny informace dopředu. Aby byli upozorněni na možná rizika. Aby byli varováni, že možné problémy se netýkají jen nějakého zanedbaného promile pěstounů, kteří měli smůlu. A aby jim byla nabídnuta pomoc - spolupráce s organizacemi a odborníky. Většina dětí - obzvláště těch starších - si sebou nese menší či větší ranec své minulosti, svých bolestí a zklamání, své nedůvěry. Je třeba to vědět, je třeba s tím počítat (Pěstounka Hana - příloha č. IV.).“

Ze stejného zdroje také uvádím, že příprava je koncipována jako interaktivní, s převahou sebezkušenostních a zážitkových technik, sdílení vlastních zkušeností, diskuse s pěstounskými rodinami, předávání teoretických poznatků a informací, individuální rozhovory s účastníky zaměřené na specifickou situaci jejich rodiny.

Program zahrnuje tyto okruhy:

- Náhradní rodinná péče
 - Význam, cíle, základní pojmy, formy
 - Co dítě potřebuje nahradit a na jak dlouhou dobu (pěstounská péče-náhrada rodinného prostředí a pečujících osob vedle rodičů, dlouhodobě nebo krátkodobě)
- Proces zprostředkování náhradní rodinné péče

- Rodina a její význam v životě člověka - psychické potřeby, citová deprivace, důsledky a možnosti nápravy, sociálně - psychologický význam rodiny
- Dítě separované od rodičů - dysfunkční rodiny, ústavní výchova a její důsledky
- Zdravotní hlediska náhradní rodinné péče
- Náhradní rodičovství - přijetí role pěstouna, zdroje pro rodičovské role, dvojího rodičovství z hlediska biologického, sociálně - psychologického, právního
- Přechod dítěte do náhradní rodiny - adaptační fáze, postoj širší rodiny a okolí k přijatému dítěti
- Sociálně - právní problematika NRP
- Zpracování rodinné historie dítěte v jednotlivých vývojových fázích, rizika a úskalí
- Zkušenosti stávajících pěstounských rodin - setkání s rodinami, které vychovávají dítě v pěstounské péči, výběr rodiny je proveden s ohledem na specifické potřeby skupiny

Myslím si, že je nezbytné, aby se oddělila příprava budoucích pěstounů od příprav budoucích osvojitelů. Hofrová a Rotreklová (2008) konstatují, že specifika dětí, které potřebují pěstounskou péči, jsou mnohem širší a složitější, než je tomu u dětí, které odcházejí do osvojení, a také role pěstouna ve srovnání s rolí osvojitele je obtížněji zpracovatelná a méně jednoznačná. Jak je patrné z výše uvedeného, příprava budoucích pěstounů je i z časového hlediska rozsáhlejší, než je tomu u budoucích osvojitelů. Stěžejním bodem přípravy je pak opravdové přijetí a zvnitřnění skutečnosti, že dítě má své rodiče, kteří jsou pro něj významní a pěstouni nemohou být konkurenty nebo přímo nepřátelé rodičům dítěte.

Z hlediska toho, jak se koncepce odborné přípravy budoucích pěstounů posledních sedm let vyvíjela, je potřeba klást nyní mnohem větší důraz na tyto oblasti:

- Dočasnost pěstounské péče (ve smyslu možného návratu dítěte k jeho rodičům, pokud pominou důvody, pro které bylo dítě od rodičů separováno), zejména uzákonění pěstounské péče na přechodnou dobu téměř implikuje představu, že vedle ní existuje ještě tzv. klasická PP, která je natrvalo
- Kontakty a vztahy dítěte v PP s jeho rodiči jsou pro dítě a jeho vývoj prospěšné
- Velmi zásadní pro přijetí dítěte je motivace budoucích pěstounů
- Změna situace dětí, které v rodinách pěstounů již vyrůstají

4.3 Odborné služby pro pěstounské rodiče

Tato kapitola popisuje činnost jednotlivých poskytovatelů služeb, kteří se zaměřují na pěstouny. Jednotliví poskytovatelé pak působí buď v neziskovém nebo státním sektoru (OSPOD).

Podle Hofrové a Rotreklové (2008) je nezbytně nutné navázat na odbornou přípravu dalšími odbornými službami. Zásadním problémem systému náhradní rodinné péče je právě absence návazných odborných služeb v oblasti náhradní rodinné péče. Tým odborných pracovníků obou organizací systematicky vytváří a zavádí do praxe koncepci a metodiku komplexních služeb, zahrnující odborné poradenství, doprovázení, terénní sociální služby a vzdělávací programy v oblasti náhradní rodinné péče zaměřených cíleně na náhradní rodiny. Služby jsou rozvíjeny na základě dlouhodobého sledování potřeb pěstounských rodin a v přímé spolupráci s orgány sociálně - právní ochrany dětí.

Stát - OSPOD

Od 1. června 2006 je platná novela zákona o SPOD (*sociálně právní ochrana dětí*), v níž je pamatováno i na pomoc náhradním rodinám ze strany orgánů sociálně - právní ochrany. Tato pomoc spočívá ve vyřizování všech soudních a úředních záležitostí, uplatňování nároků na čerpání dávek apod. Orientovat se v této problematice je pro pěstounskou rodinu, která se snaží především rozvíjet svá nově vzniklá rodinná pouta, poměrně náročné. Proto mají pěstouni možnost veškeré nejasnosti vztahující se k vyřizování úředních náležitostí průběžně konzultovat se sociální pracovnící příslušného úřadu, která je povinna jim pomoci.

Orgán sociálně - právní ochrany dětí (OSPOD) státní orgán, který je od roku 2003 součástí obecního úřadu s rozšířenou působností (předtím byl součástí okresního úřadu) a zabezpečuje sociálně - právní ochranu dětí (z. 359/1999). Sociální pracovníci působící v tomto oddělení mj. zastupují děti ve funkci opatrovníka při soudních jednáních o úpravě poměrů dítěte, při rozhodování o návrhu na náhradní rodinnou péči (včetně ústavní výchovy), při určování otcovství a v dalších případech týkajících se zájmů a práv dítěte.

Podrobný popis činnosti OSPOD v příloze č. III.

Neziskové organizace

Jak konstatuje Veselá a kol. (2003) kromě státních orgánů je část oprávnění v rámci sociálně - právní ochrany dětí svěřena i nestátním subjektům, fyzickým i právnickým osobám, které v zákonem stanoveném rámci vykonávají některé činnosti sociálně - právní ochrany na základě speciálního pověření vydaného krajským úřadem. Základním úkolem poskytovaných služeb je přispívat k vytvoření dobrého vztahu v rodině a k tomu, aby dítě bylo opravdu přijato.

Významnou roli v oblasti pěstounské péče mají neziskové organizace. Každá organizace má své zaměření, některé působí i celorepublikově. V rámci Zlínského kraje působí několik organizací zabývajících se pěstounskou péčí např. Strop, OS Pod křídly a Fond ohrožených dětí.

4.3.1 Cíle v oblasti odborných služeb

Jedním z cílů podle Hofrové a Rotreklové (2008) je vytvořit podmínky na úseku specializovaných psychosociálních služeb pro pěstounské rodiny i rodiny, jejichž dítě je umístěno v pěstounské péči, aby měly k dispozici systém odborných služeb a pracovníků, kteří budou poskytovat akutní pomoc i dlouhodobou podporu a doprovázení. Dalším cílem je pak navázat na systém a koncepci příprav pěstounů a osvojitelů a zavést systém celoživotního vzdělávání pro pěstouny, zahrnující období před přijetím dítěte do rodiny i následné průběžné vzdělání a supervize zaměřené především na respektování potřeb a zájmů dítěte v oblasti jeho vztahů s přirozeným rodinným prostředím. Dále pak dosáhnout změny v pohledu budoucích i stávajících pěstounů na význam a postavení vlastní rodiny v životě dítěte, které je vychováváno v pěstounské péči, a zajistit pro dítě i jeho rodiče možnost zachování přirozených rodinných vztahů a vazeb při maximálním respektování potřeb a zájmů dítěte. Poskytovat zpětnou vazbu orgánům sociálně - právní ochrany dětí z realizace uvedených služeb prostřednictvím tematických supervizí setkání a případových konferencí pracovníků všech stupňů orgánů sociálně - právní ochrany dětí k tématu pěstounské péče a zachování vztahů a vazeb dítěte s jeho rodinou. A v neposlední řadě také reflektovat situaci a její vývoj na celostátních pracovních konferencích k tématu náhradní rodinné péče, výsledky zavádět do praxe na všech stupních sociálně - právní ochrany dětí a případné výstupy promítat do praxe a do návrhů ke změně legislativy.

4.3.2 Metody práce

Metody práce v individuální případové práci se skupinou vycházejí ze systematického přístupu a používaných metod práce s rodinným systémem a jeho členy. Důraz je kladen na zpracování situace a přijetí nové role, v níž se ocitají rodiče – dítě -pěstouni a osvojitelé.

Ve skupinových a vzdělávacích programech jsou používány interaktivní formy práce s využitím sebezkušenostních technik.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODIKA

V této kapitole se zaměřuji nejprve na definici výzkumného problému, dále pak na cíl výzkumu a pojednávám o volbě kvalitativního výzkumu. Dále popisuji metodu a techniku sběru dat, charakterizuji výzkumný vzorek respondentů se zdůvodněním výběru, metodu vyhodnocování a interpretace.

Výzkumný problém

Jak samotní pěstouni vnímají svá práva a povinnosti vzhledem k dítěti, které je jim svěřeno.

Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jak samotní pěstouni vnímají svůj vztah, práva a povinnosti vzhledem k dítěti, které je jim svěřeno do péče. Jaká je jejich znalost práv a nároků na pomoc a jak se orientují v jednotlivých oblastech péče o svěřené děti.

Volba druhu výzkumu

Pro můj výzkum jsem zvolila kvalitativní přístup. Jednou z definic kvalitativního výzkumu podali metodologové Strauss a Corbinová (1999), kteří považují za kvalitativní výzkum jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod, nebo jiným způsobem kvantifikace.

Výstižně komentuje kvalitativní výzkum americký sociolog Blau: „*Kvalitativním výzkumem nelze vlastně zjistit nic více než to, co jsme kvalitativně předem věděli, ale o čem jsme pouze nevěděli, jak je to v populaci rozloženo, distribuováno.* (Blau, cit. Podle Petrušek, 1993, s. 120).“

Podle Strausse a Corbinové (1999) rozumíme termínem kvalitativní výzkum jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů.

Podle Švaříčka a Šedřové (2007) je kvalitativní přístup proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých

datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytváří sociální realitu.

Jeho výhodou je získání popisu případu do hloubky, nezůstáváme pouze na jeho povrchu. Provádíme podrobnou komparaci případů. Můžeme citlivě zohledňovat působení kontextu, podmínky konkrétního případu

5.1 Metoda a techniky sběru dat

5.1.1 Polostrukturovaný rozhovor

Pro účely našeho výzkumu jsme si zvolili metodu sběru dat - polostrukturovaný rozhovor (vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek) s otevřenými otázkami. Tuto metodu čerpáme z kvalitativního výzkumu v pedagogických vědách od Švaříčka a Šed'ové (2007).

Podoba otevřených otázek se neliší jen podle výzkumné otázky, ale podobně se různí vlivem zvoleného designu výzkumu. Pomocí otevřených otázek může badatel porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezoval pomocí výběru položek v dotazníku. Použila jsem tento rozhovor proto, abych přirozeně stimulovala účastníka rozhovoru k vyprávění, a to způsobem připomínajícím obyčejnou rozmluvu dvou lidí.

5.1.2 Audiozáznam

Rozhovory s pěstouny jsem fixovala prostřednictvím MP3 přehrávače. Výhodou takto zaznamenaných kvalitativních dat je jejich komplexnost a autentičnost. Audio záznam navíc zachycuje veškeré kvality mluveného slova. Další výhodou je také možnost se k takovému typu záznamu kdykoli vrátit a provést zpětnou kontrolu jednotlivých odpovědí.

5.2 Výběr výzkumného vzorku

Získání kontaktů na pěstouny bylo poměrně problematické, protože neexistuje žádný volně přístupný seznam pěstounských rodin, a proto jsem požádala o pomoc sociální pracovnice na oddělení sociálně - právní ochrany dětí s prosbou o zprostředkování kontaktu. Setkala jsem se z pozitivním ohlasem a ochotou ke spolupráci.

Zvolila jsem metodu samovýběru, která je podle Miovského (2006) založena na principu dobrovolnosti, respektive aktivního projevení zájmu zapojit se do výzkumné studie. Nejedná se tedy o pouhý souhlas s účastí na výzkumu, který je obecnou etickou podmínkou pro jakýkoliv výzkum.

Prostřednictvím tohoto typu výběru jsem získala respondenty tak, že jsem nejdříve oslovila vedoucí oddělení sociálně - právní ochrany dětí z Městského úřadu ve Vsetíně, která mi vyšla vstříc a rozeslala můj e - mail s prosbou o spolupráci svým klientům. Ti, kteří měli o výzkum zájem, mě pak sami oslovili e - mailem a nebo telefonicky. Zde uvádím seznam informantů. Na základě zvoleného kvalitativního výzkumu (viz. str. 38), budu slovem *informant* označovat jednotlivé osoby, které poskytly data pro tento výzkum. Pro ochranu informací, místo jména, používám kód. Pro snazší orientaci mohu však uvést, že první z písmen PR - znamená pěstounská rodina a následující písmenko např. Č, F, Z, O, R, označuje první písmenko příjmení pěstounských rodin, které jsem z hlediska ochrany osobních údajů změnila na: **Č**ervení, **F**ialoví, **Z**elení, **O**ranžoví a **R**ůžoví.

PRČ – Pěstounská rodina Červených

PRF – pěstounská rodina Fialových

PRZ – pěstounská rodina Zelených

PRO – pěstounská rodina Oranžových

PRR – Pěstounská rodina Růžových

Změnila jsem také křestní jména dětí, která byla v rozhovorech zmiňována a označila jsem je písmenky E a C.

5.3 Organizace výzkumu

Po přípravné fázi obsahující výběr vzorku, a stanovení okruhů témat do rozhovoru, se uskutečnil samotný výzkum. Respondenti byli seznámeni s účelem výzkumu i s obsahem rozhovoru. Respondenti byli také upozorněni, že mají možnost kdykoliv na některou z otázek neodpovědět a byly také obeznámeni s tím, že jejich osobní data budou chráněna, a že bude dodržena anonymita jejich výpovědí. Před zahájením rozhovoru jsem od všech respondentů získala souhlas a také svolení k pořízení audio záznamu.

Proběhlo 5 rozhovorů, 3 rozhovory proběhly v domácnostech respondentů a se 2 respondenty jsem se sešla v cukrárně. Délka rozhovorů byla závislá na tom, jak moc se informanti dokázali uvolnit a rozprávět. Průměrná délka rozhovoru se pohybovala kolem 15 - 20 minut.

5.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Našeho výzkumu se účastnilo celkem 5 respondentů. Respondenty jsme získala prostřednictvím oddělení sociálně - právní ochrany dětí.

Kritériem výběru respondentů byl jejich vztah k dítěti. Vybrala jsem si pěstouny, kteří k dítěti nezaujímají žádný příbuzenský vztah tedy jsou pro ně „cizí“ a kteří žijí ve Zlínském kraji.

5.5 Metoda vyhodnocování a interpretace

Jako metodu vyhodnocování a interpretace jsem si zvolila otevřené kódování s okrajovými prvky zakotvené teorie.

Otevřené kódování se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia zaznamenaných dat. Během této metody jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly o jevech údají reprezentovaných.

Zakotvená teorie představuje sadu systematických induktivních postupů pro vedení kvalitativního výzkumu zaměřeného na vytváření teorie. Strauss a Corbinová (1999) uvádějí, že je to teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatímně ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů. Je zřejmé, že termín zakotvená teorie odkazuje jak k určitému metodologickému postupu, tak k jeho produktu, tedy výsledné teorii.

6 VÝZKUMNÝ PROCES

Při kódování a následném slučování kódů do kategorií mi vzniklo 8 významných kategorií a to, Informační povědomí, Zdroje a možnosti podání pomocné ruky, Přípravné zkušenosti, Rodinné klima, Prozatímní řešení pobytu, Charakterové vlastnosti, Postoj k současné i vlastní rodině, Problémy s výchovou dětí v pěstounské péči. Při kódování mi u některých těchto kategorií vyvstaly také podkategorie. Zde tyto kategorie a jejich podkategorie uvádím.

Informační povědomí

- Kvalitní informovanost
- Neznalost povinností

Zdroje a možnosti podání pomocné ruky

- Zkvalitnění odborné pomoci
- Objevení možnosti pomoci
- Ochota odborníků
- Potencionál zlepšování
- Alternativní návrhy
- Zlepšení dětského povědomí

Přípravné zkušenosti

- Přiblížení budoucího stavu
- Zautomatizování

Rodinné klima

- Nezaměnitelnost rodinné atmosféry
- Rodinný řád
- Proměna rodinného klimatu

Prozatímní řešení pobytu

- Nejednoznačnost

- Prozatímní ústavní kompromis
- Nečekaný přechod
- Navykací doba
- Opětovné odloučení

Charakterové vlastnosti

- Charakterové přednosti
- Sžívání se s novou rolí
- Čas napoví

Postoj k současné i vlastní rodině

- Bez rozdílové rodičovství
- Vzdělání
- Biologické selhání
- Odmítnutí skutečnost
- Biologické navazování kontaktů
- Právo návratu ke kořenům
- Nebezpečné vykreslování shledání

Problémy s výchovou dětí v pěstounské péči

- Porady v rámci rodiny
- Důvěra v odborné vedení
- Kolegiální pomoc
- Absence osobního pomocníka
- Odsuzující pohled okolí

Kategorie „**Informační povědomí**“Podkategorie „**Kvalitní informovanost**“

Informanti hovořili o tom, zda jsou dostatečně informováni o svých právech a nárocích vůči svěřenému dítěti. Všichni považují informovanost za dostatečnou, ale někteří z pěstounů uvedli jistý rozdíl míry informovanosti před a po převzetí dítěte. Dokládají to některé odpovědi na otázku: „Myslíte si, že informovanost pěstounů o jejich právech a nárocích vzhledem k dítěti, je dostatečná?“:

„...je dostatečná.“ (PRČ)

„...jsem celkem informovaná...“ (PRR)

„ Já myslím, že ano...“ (PRO)

„...po převzetí je to jiné. Je to už o něco horší.“ (PRZ)

„ Informovanost je dobrá, ale po převzetí je to už horší.“ (PRF)

Většina informantů považuje za nejvýznamnější zdroj informací hlavně odborníky - sociální pracovníky, a jen malá část se přiklání k výhodě společných setkávání a besed s jinými pěstouny či informací z médií (internet, TV). Takto odpovídali informanti na otázku: „Kdo je vaším nejdůležitějším poskytovatelem (zdrojem) informací o právech a nárocích?“:

„**Sociální pracovníce**...z internetu - nedívala jsem se...“ (PRČ)

„Tak hlavně **sociální pracovník**, z internetu a televize moc těch informací není...jsou mizivé.“ (PRR)

„**Sociální pracovníci**, na internet nechodím, časopis...setkávání s jinými rodinami...setkání pěstounů...sedíme probíráme...“ (PRO)

„Tak nejvíce pěstouni z jiných rodin...internet.“ (PRZ)

Podkategorie „**Neznalost povinností**“

Zde uvádím odpovědi, které odhalují nedostatky a mezery ve znalosti práv a povinností pěstounů. Takto odpovídala většina pěstounů, na otázku: „Víte, že obecní úřady jsou povinny poskytovat radu a pomoc při péči o svěřené děti?“:

„*Ne, to jsem nevěděla.*“ (PRZ)

„...*nevěděla jsem přímo, že je to povinnost.*“ (PRR)

„*Ne, to jsem nevěděla, teď už to vím...*“ (PRF)

Podkategorie „**Srovnání**“

Dále se většina informantů vyjadřovala kladně vzhledem ke zlepšení informovanosti o právech a nárocích v současné době a porovnávají tuto skutečnost s dobou, přesněji řečeno s odstupem 5 – 10 let, ve které informovanost ještě nebyla na tak dobré úrovni jako dnes.

„*tehdy to bylo jiné a určitě tehdy ta informovanost nebyla taková, jaká je dnes.*“ (PRČ)

„*teď, je ta informovanost větší, než když jsem si brala děti...*“ (PRR)

„*já myslím, že teď je to o hodně lepší, než když jsme si brali děti do péče my.*“ (PRO)

„*Přípravu před přijetím hodnotím kladně a v dostatečném rozsahu...*“ (PRZ)

„*Tak, jak poučili před 10 lety mě to stačilo.*“ (PRF)

Kategorie „**Zdroje a možnosti podání pomocné ruky**“

Podkategorie „**Zkvalitnění odborné pomoci**“

Informanti se vyjadřovali k otázce, které z následujících dvou oblastí je třeba se věnovat především - rozšiřování poradenství nebo zvyšování finančních prostředků? Většina se přiklání k názoru, že finance jsou potřebné, avšak nejsou pro ně prioritou a komentuje to následovně:

„*Peněz není nikdy dost, ale nebrala jsme si děti kvůli penězům.*“ (PRF)

„...*peněz není nikdy dost a poradenství taky ne.*“ (PRO)

„...*je to jedno z druhým...*“ (PRČ) Ale přesto informant navrhuje jisté zajímavé, alternativní řešení:

„*že to může být pomoc jiná... výlet nebo cokoliv, nebo nějaké speciální pomůcky, že to nemusí být přímo finance.*“ (PRČ)

Podkategorie „Zlepšení dětského povědomí“

Co se týká zlepšení dětského povědomí, většina informantů by brala pořádání víkendových pobytů, přednášek apod. nejen pro dospělé, ale také pro děti. Velmi zajímavým návrhem byla zmínka o pořádané akci ve Valašském Meziříčí, tzv. otevřené byty, kde mají děti možnost pochopit, že i v jiných domácnostech fungují určitá pravidla, úkoly a povinnosti.

„Jak jsou ty víkendové pobyty pro dospělé, nebo ty přednášky, tak bych brala, kdyby bylo něco i pro ty starší děti...akce ve Valašském Meziříčí - otevřené byty...že i jinde u někoho jiného jsou ty povinnosti, úkoly...“ (PRF)

„...víkendovky...“ (PRČ)

Podkategorie „Možnosti rozvoje“

V rozhovorech se vyskytuje také téma týkající se dostatečnosti poskytování pomoci pěstounům. Jedna polovina informantů tvrdí, že stav poskytované pomoci je uspokojující, a ta druhá polovina tvrdí, že existují jisté možnosti ve zlepšování, ačkoliv jistý posun ve zlepšení poskytování pomoci je již znatelný, oproti tomu jak tomu bylo v minulých letech. Zde uvádím konkrétní názory:

„...je dostatečná.“ (PRO)

„...já jsem spokojená.“ (PRČ)

„Vždy je co zlepšit.“ (PRZ)

„...dostatečná oproti tomu jak to bylo dřív...“ (PRR)

Dále se informanti vyjadřovali k potřebě zkvalitnění oblasti poskytovaných služeb. Téměř všichni uvedli, že jsou spokojeni, a že je na dobré úrovni. Otázka zněla: „Myslíte si, že je třeba zkvalitnit oblast poskytovaných služeb?“:

„...spokojená...“ (PRČ)

„momentálně jsou služby na dobré úrovni...“ (PRR)

Co se týká využívání služeb sociálních pracovníků, státních institucí či organizací, zabývajících se náhradní rodinnou péčí, převážná většina informantů dává přednost pomoci

sociálních pracovníků při vyřizování úředních věcí, méně často však při řešení osobnějších záležitostí.

„...*co se týče úředních věcí tak určitě služeb sociálních pracovníků...*“ (PRZ)

„...*sociální pracovníci...*“ (PRO)

„...*využívám pomoci OSPOD...*“ (PRR)

Kategorie „Přípravné zkušenosti“

Podkategorie „přiblížení budoucího stavu“

Dalším tématem, ve kterém jsem našla shodné rysy, je kladný postoj k odborné přípravě pěstounů. Všichni informanti uvedli, že příprava umožňuje jakýsi vhled do problematiky a že absolvování přípravy berou spíše jako příležitost. Toto jsou jejich odpovědi na otázku: „Berete absolvování odborné přípravy jako příležitost, nebo spíše jako povinnost?“:

„*Patří to k tomu, dozvědět se něco víc, co to obnáší a tak...*“ (PRF)

„...*alespoň člověk trochu ví do čeho jde.*“ (PRO)

„*Určitě jako příležitost.*“ (PRO)

„*Je to příležitost a měla by to být zároveň i povinnost...*“ (PRZ)

„...*jako byla by to příležitost určitě...*“ (PRR)

„*No myslím, že to byla příležitost i povinnost zároveň*“ (PRČ)

Co se týká účinnosti odborné přípravy, většina informantů uvedla, že je sice příprava užitečná a dobrá, ale realita je poněkud odlišná. Je to podle nich tak trochu *skok do tmy*, protože se nedají předvídat situace, které přijdou, a které budou muset pěstouni řešit. Zde uvádím konkrétní názory:

„*Příprava je dobrá, ale nikdy nevíte, co přijde a na co se připravit.*“ (PRF)

„...*i když pak realita je jiná.*“ (PRO)

„...*na přípravě všichni poslouchají, ale nic v podstatě nevědí, netuší...*“ (PRZ)

„...*to se musí zažít...*“ (PRZ)

Dalším zajímavým názorem bylo, že by se měla odborná příprava stát automatickou součástí, aby ji žadatelé o pěstounskou péči brali jako něco, co k tomu neodmyslitelně patří.

„...něco co k tomu automaticky patří...“ (PRZ)

Kategorie „Rodinné klima“

Podkategorie „Nezaměnitelnost rodinné atmosféry“

V rámci této kategorie jsou odpovědi a názory informantů příliš jednotné. Všichni považují rodinu za velmi důležitou a nenahraditelnou. Většina informantů považuje za velmi významný vliv rodinného klimatu na život dítěte a později také na snazší vykročení do života. Na otázku, zda je pro dítě lepší rodina než ústavní zařízení, byli informanti převážně nakloněni rodině a zázemí v rodině. Na zmíněnou otázku odpovídali následovně:

„...rodina je přece jen trošku **přirozenější**...“ (PRČ)

„...takový **lepší start** do života...“ (PRČ)

„...žádný ústav nemůže být **lepší než rodina**.“ (PRZ)

„Ano, to určitě je...“ (PRO)

„...v té pěstounské rodině se ty děti mají určitě líp. Mají, co potřebují, mají **zázemí**, nějaký ten domov...“ (PRR)

Pouze jeden z informantů odpověděl:

„...pokud je dítě problémové, potom si myslím, že je třeba ten **dětský domov** vhodnější...“ (PRF)

Dále většina informantů klade důraz na teplo domova, tzn., že poznání přízně v kruhu rodiny má bezpochyby pozitivní vliv na vývoj dítěte.

„...myslím, že by každé dítě mělo okusit to **rodinné zázemí a teplo domova**...“ (PRO)

„...nic nenahradí **rodinné teplo domova**...“ (PRO)

V rozhovoru se také jeden z informantů zmínil o tom, že po příchodu dítěte do rodiny velmi významně vnímal pocit naplnění.

„...byla jsem sama a nechtěla jsem už být sama a tak jsem si vzala děti a bylo to fajn, cítila jsem se dobře.“ (PRF)

Podkategorie „**Rodinný řád**“

Dále polovina respondentů považuje za důležité, aby dítě mělo možnost okusit pravý chod domácnosti. Aby si dokázalo představit, jakým způsobem rodina funguje a spolupracuje při vytváření společného života, jakým způsobem se stará o zajištění rodinného klidu a pohody a vzájemné rodinné harmonie. Aby mělo šanci zúčastnit se a být spolutvůrcem při vytváření rodinných aktivit, jak v domácnosti, tak při odpočinku s rodinou.

„...dítě alespoň zažije jak to v té rodině chodí.“ (PRO)

*„...kontakt s rodinou, **chodem domácnosti je důležitý.**“ (PRO)*

Podkategorie „**Proměna rodinného klimatu**“

Všichni informanti se na otázku, zda mají pocit, že se nějakým způsobem po příchodu dítěte změní situace rodinného systému, vyjádřili shodně. A to, že se situace nezmění úplně, ale že určité znaky proměny klimatu jsou znatelné. Uvádím zde odpovědi informantů:

*„...**nezmění se úplně...určité znaky jsou tam vždy.**“ (PRR)*

*„určitě se **změní situace.**“ (PRZ)*

*„...**samozřejmě...zvykání si jeden na druhého...**“ (PRO)*

*„určitě se **změní situace...**“ (PRF)*

*„...určitě **ano.**“ (PRČ)*

Kategorie „Prozatímní řešení pobytu“

Informanti hovořili o volbě mezi rodinou a ústavním zařízením - na přechodnou dobu. Našla jsem shodné rysy v odpovědích informantů, kteří se vyjadřovali o ústavu jako o chladném, sterilně působícím prostředí. V tomto tématu však zavládla i jistá nostalgie, někteří z informantů nebyli vůbec schopni posoudit situaci.

Podkategorie „Prozatímní ústavní kompromis“

Informanti ve vztahu k této kategorii hovoří o volbě mezi tím, zda je vhodnější, aby šlo dítě do pěstounské rodiny na přechodnou dobu nebo je lepší volba ústavního zařízení. Polovina dává naprostou přednost pobytu v rodině, i kdyby to mělo být na krátké období, druhá půlka se nevyjádřila, pouze jeden informant konstatuje, že v případě problémového dítěte by zvolil ústavní zařízení.

„Pořád je lepší nějaká ta rodina i třeba na tu kratší dobu...“ (PRR)

„Delší doba je lepší než na krátko...“ (PRF)

„...je to případ od případu...nedá se to takhle přesně říct...“ (PRČ)

„...pokud je dítě problémové...dětský domov vhodnější“ (PRF)

Podkategorie „Navykací doba“

Velmi zajímavé téma, které se v rozhovorech vyskytlo, byla právě již zmíněná otázka pobytu dítěte v rodině na přechodnou dobu. Téměř všichni respondenti se vyjádřili negativně, v tom smyslu, že si nedokážou představit, že by dítě mělo přijít na krátkou dobu do rodiny, sžít se a zvyknout si na ni, vytvořit si jakousi vazbu, a potom by měla nastat odluka, určitá těžkost loučení a zpřetrhání nově navázaných vazeb. Zde uvádím výroky informantů:

„...nedokážu si představit, že by u nás byl třeba rok, nebo nějakou dobu, a že já bych pak musela říct, že teď musí jít někam zpátky, on by to tak strašně těžce nesl...“ (PRR)

„...je těžko pro dítě se vracet někam zpátky, je to pořád zvykat si na něco jiného...“ (PRR)

„...je to jiné, zvykání si jeden na druhého...začátky sžívání.“ (PRO)

„...nastává loučení, odluka, určitá ztráta.“ (PRF)

Kategorie „Charakterové vlastnosti“

Informanti ve vztahu k této kategorii hovoří o potřebných kvalitách pěstouna.

Podkategorie „Charakterové přednosti“

Všichni informanti se vyjádřili k položené otázce, zda mají představu o tom, jaké schopnosti a přednosti musí mít pěstouni, aby dokázali saturovat potřeby dítěte a to zejména ty psychické. Zde uvádím názory informantů:

„...hodně důslední...“ (PRČ)

„Tolerance, empatie...“ (PRZ)

„...trpělivý, a důsledný hlavně.“ (PRO)

„...mravní zásady...dát tomu dítěti nějaké hranice, dodržovat co slíbil.“ (PRR)

Odpovědi dvou informantů, vzhledem k otázce potřebných charakterových kvalit pěstouna vyzněly velmi zajímavě:

„...samy děti ukážou, co potřebují a podle toho se pak je třeba zařídit a přizpůsobit“ (PRF)

„...ti lidé musejí být tak nastavení. Buď to v sobě mají, nebo ne. Je to obrovská škola.“ (PRZ)

Kategorie „Postoj k současné i vlastní rodině“

Podkategorie „Bez rozdílové rodičovství“

Informanti se vyjadřovali o tom, zda by mělo být pěstounství co nejpodobnější přirozenému biologickému rodičovství. Více než polovina informantů se vyjádřila rozpačitě a to tak, že si nejsou úplně jisti, zda by pěstounství mělo mít stejné hodnoty, jako biologické rodičovství. Dva z informantů se vyjádřili odlišně. Jeden z nich zaujal negativní hledisko na věc a druhému se nepodařilo na otázku odpovědět, protože sám v sobě nemůže zatím odpověď nalézt - prožívá tzv. dilema.

„Záleží, jestli je tam kontakt s biologickou rodinou. Jestli není biologická rodina tak ano. Pokud se vídají, nemusí být co nejpodobnější.“ (PRZ)

„Asi by mělo být co nejpodobnější tomu přirozenému rodičovství...“ (PRR)

„...myslím, že by mělo být co nejpodobnější.“ (PRO)

„Myslím si, že ne...pokud jsou pěstouni lepší, než rodiče, pak je dítěti lepší u pěstounů...“ (PRF)

„...nevím, nad tím si lámu hlavu, to je moje dilema...“ (PRČ)

Zajímavým výrokiem jednoho z respondentů bylo, že dítě, které jim bylo svěřeno do péče má určité estetické vady na obličeji a s tím spojené zdravotní potíže, pro které se informanti domnívají, že zapříčinily odmítnutí ze strany biologických rodičů, kteří se s jistou vadou nedokázali smířit, nepřijali nedokonalost svého dítěte. Zde uvádím odpověď informanta:

„...matka se vzdala hned při porodu a myslím si, nebo spíš nám řekli, že to bylo asi tím, že...ušní boltce takové deformované, maličké ouška a nemá ten otvor...když viděla, jak vypadá tak že to bylo asi tím...“ (PRR)

Podkategorie „**Biologické navazování kontaktů**“

Velmi zajímavým názorem informantů na téma, které se týkalo vhodnosti kontaktu dítěte v PP s biologickými rodiči - zda je vhodné úplné zamezení kontaktů, nebo je kontaktování s rodiči pro dítě a jeho vývoj prospěšné. Všichni respondenti se shodli na tom, že především záleží, jací biologičtí rodiče jsou, jak se projevují, jakým postojem zauímají k dítěti a k navazování kontaktů s ním. Odpovídali takto:

„...záleží na tom, jací jsou. Pokud by biologická rodina nedělala dítěti problémy tak proč ne. Pokud jsou biologičtí rodiče problémoví, dítě pak neví, co má dělat.“ (PRF)

„...záleží na mnoha okolnostech, na tom jací jsou ti rodiče a pak taky jestli se ty děti s nimi chtějí setkat nebo ne.“ (PRO)

„...záleží na tom, jací ti rodiče jsou.“ (PRZ)

„...záleží na tom, jak se ti biologičtí rodiče k tomu postaví.“ (PRR)

„...to je taky moje dilema...nejsem si zcela jistá.“ (PRČ)

Podkategorie „Právo návratu ke kořenům“

Dalším zajímavým a shodným názorem informantů bylo, že děti v PP, mají právo na poznání svých biologických rodičů a oni na něj. Všichni respondenti se shodli na tom, že dítě má právo poznat biologické rodiče. Dávají dítěti tzv. *právo volby* a respektují rozhodnutí (poznat svůj původ a kořeny) dítěte, zda chce a má zájem či naopak. Otázka byla následující: „Myslíte si, že má dítě právo na biologické rodiče a oni na něj?“. Respondenti odpovídali takto:

„Myslím si, že mají.“ (PRZ)

„...Myslím si, že je tam to oprávnění, pokud to dítě se chce s tou rodinou seznámit...je to na tom dítěti, jak se rozhodne...“ (PRČ)

„...dítě má právo poznat otce i matku i třeba další příbuzné a ono se pak samo rozhodne, zda je chce vídat častěji...“ (PRO)

„Mají, jsou to jeho rodiče. Má právo je poznat.“ (PRF)

Dva z respondentů se pozastavili nad tématem – nebezpečného dětského vykreslování shledání s původní rodinou. Dítě se může k dané situaci stavět příliš otevřeně a setkání s biologickou rodinou příliš idealizovat a vytvářet si tak klamavé ideje. Informanti se proto domnívají, že je potřeba dítě předem připravit na možné zklamání ze setkání s původní rodinou.

„...že by mělo být poučeno do čeho to dítě jde, pokud se s tou biologickou rodinou setká, že to nemusí být tak jednoduché a tak idylické jak si to dítě představuje.“ (PRČ)

„...setkPRČ)

, jednou s tatínkem a babičkou, ale myslím si, že si to představovali trochu jinak, asi víc idyličtěji.“ (PRO)

Kategorie „**Problémy s výchovou dětí v pěstounské péči**“

Informanti odpovídali na otázku - pokud by nějakou pomoc opravdu potřebovali (potřebují) na koho se obrátí? Polovina informantů se vyjádřila, že pokud by se dal problém vyřešit v rámci rodiny, pak by spoléhali v první řadě sami na sebe, až kdyby byl daný problém neřešitelný, potom by se obrátili na odborníky. Zdrojem pomoci druhé polovině informantů jsou hlavně pěstouni z jiných rodin, dávají přednost tzv. kolegiální výpomoci.

„V první řadě na jiné pěstouny, přes ně.“ (PRZ)

„...na sociální pracovníky, a nebo na jiné pěstouny...“ (PRO)

„Obrácíme se na odborníky, sociální pracovníky.“ (PRČ)

„S manželem...středisko náhradní rodinné péče...i na městský úřad za sociálními pracovníci...“ (PRR)

„Když bychom vzniklý problém zvládli vyřešit sami, tak v kruhu rodinném když ne tak už bych se pak obrátila na odbornou pomoc třeba těch asistentek.“ (PRF)

V souvislosti s tématem problémů s výchovou dětí v pěstounské rodině, informanti uvádějí ty problémy, které je nejvíce trápí. Dva z informantů odpověděli, že mezi možné problémy by určitě zařadili i finanční tíseň. A téměř všichni se shodují na tom, že největší potíže (co se týká dětí) je určitě škola - ať už z hlediska prospěchu, povinností, chování a morálky, ale také problémy s pedagogy a to například z hlediska podcenění a pochybení o způsobilosti navštěvovat školu a školním výkonu. Další problémovou oblastí, kterou zmínil jeden z respondentů, byla podezřívavost okolí vůči dětem, např. když se vydají do obchodu nakupovat. Ani na rodiče dětí se ostatní nedívají příliš vlídně, jsou podezřívaví. Dále se jeden z respondentů zmínil, o typických pubertálních projevech jako je odmítání atd. Zde uvádím výpovědi jednotlivých informantů, kteří se vyjadřovali k otázce: S jakými problémy se nejčastěji jako pěstouni setkávají? Uvedli:

„Tak u E to bylo **nepřijetí do školy**, že nechtěli E přijmout do školy vůbec, že ji chtěli dát odklad školní docházky na neurčito, takže jsme bojovali o to, aby vůbec mohla chodit do školy, a potom jsme bojovali s **financemi pro osobního asistenta dlouhé roky**. A u C...**vážné poruchy chování**...“ (PRČ)

„...zpočátku to byly **finanční problémy**...ted' jsou to spíš problémy u R se **školou**.“ (PRR)

„Se školou, s některými učiteli, povinnostmi ve škole. V obchodech mají předsudky, děti jsou za nic peskováni, sledují je skrz prsty i na nás rodiče se zvláště dívají.“ (PRZ)

„...holka má 13, je v pubertě, myslí si, že si může dovolit všechno, odmlouvá, nepomáhá mi, nechodí včas domů.“ (PRF)

Z poslední odpovědi jednoho informanta byla cítit lítost, nedocení dítětem.

„...klidně mi řekne, že nejsem její matka, tak co se o ni starám...odešla, se slovy, konečně jdu pryč.“ (PRF)

6.1 Výsledné údaje zkoumaných rodin

Jak pěstouni vnímají svá práva a povinnosti vzhledem k dítěti, které je jim svěřeno?

Informanti vnímají informovanost ohledně práv a povinností pěstounů v dostatečné míře, avšak také se zmínili o rozdílu míry informovanosti před (kde byl zájem informátorů větší) a po přijetí dítěte do pěstounské péče (kde byl zájem informátorů již menší). V současnosti většina informantů považuje za nejlepší zdroje informací (o již zmíněných právech a povinnostech) sociální pracovníky, kterým projevují důvěru, mnohdy však pouze ve věcech, které se týkají úředních záležitostí a papírování. Běžné potřeby a problémy (pokud jsou řešitelné) informanti řeší v prvé řadě sami, nebo v rámci porad s jinými pěstounskými rodiči. Pokud by však vzniklý problém vyřešit nedokázali, vyhledali by odbornou pomoc. Informanti uváděli, že se nejčastěji setkávají s problémy ve škole, ať už s předsudky z nezvládnutí učiva, a nebo neplnění si povinností. Poruchy chování patří také mezi problémy, které se v období puberty stupňují (nevděk). Informanti se také vyjádřili negativně k okolí, protože se jim zdá, že se na ně dívají např. v obchodech „skrze prsty“ a že vůči nim mají zbytečné předsudky, spojené ať už to s romskými dětmi (krádeže) a nebo jen s vidinou početné rodiny. Posledním zmíněným problémem, se kterým se setkávají téměř všichni informanti, jsou finance.

Se současným zlepšováním stavu informovanosti o právech a nárocích jsou informanti spokojeni. Prostřednictvím rozhovorů vyplynulo, že jsou ještě oblasti, které je třeba lépe ošetřit. Například se u informantů projevily určité mezery ve znalosti práv a povinností v otázce - zda vědí o tom, že jsou obecní úřady povinny poskytovat radu a pomoc při péči o svěřené děti. Všichni informanti odpověděli, že si nejsou jisti, nebo že nevědí.

S možností rozšiřování poradenství, nebo zvyšování finančních příspěvků se informanti přiklání k názoru, že finance jsou sice užitečné a jsou nezbytné. Všichni informanti se vyjádřili, že peníze nejsou prioritou ani hlavním motivátorem pro vznik pěstounství: „*Peněz není nikdy dost, ale nebrala jsem si děti kvůli penězům*“. Z informačních změn, by informanti uvítali zejména zlepšení dětského povědomí. Většina informantů by chtěla, aby jejich děti snáze chápaly, že mají nejen práva, ale také povinnosti, a že to co po nich jako náhradní rodiče vyžadují, např. pomoc v domácnosti, plnění školních povinností atd. je zcela běžné a normální i v jiných rodinách.

V otázce přípravy, informanti uvedli, že jim příprava přinesla užitečný vhled do problematiky PP a také do toho co všechno pěstounství obnáší. Absolvování přípravy, by hodnotili jako příležitost. Informanti označili účinnost přípravy jako užitečnou, ale podotkli, že pozdější praxe a realita je jiná. Na situace, které přijdou se stejně nelze připravit. Je to tzv. „*skok do tmy*“.

Informanti se také domnívají, že rodina hraje důležitou a nenahraditelnou roli v životě dítěte. Klima v rodině, které na dítě působí, ovlivňuje jeho přítomný i budoucí život. V otázce, zda informanti považují rodinu za vhodnější řešení, než ústavní zařízení se všichni informanti jednoznačně shodují na vhodnosti rodinného zázemí. Pro informanty je nepostradatelnou součástí výchovy dítěte poznání toho, jakým způsobem rodina funguje a jak to v ní chodí z hlediska vztahů, rodinného řádu atd. Informanti jsou přesvědčeni, že pobyt dítěte v rodině i na krátkou dobu (přechodnou) je velmi důležitý a prospěšný. Za negativní jev informanti označili „*navykací dobu*“ a následné odloučení od rodiny, na kterou si dítě vytvořilo vazbu a rodina na něho. Informanti si myslí, že je to nelehká situace hlavně pro dítě.

Důležité podle informantů je, aby pěstoun měl určité schopnosti a přednosti, které jsou pro výkon pěstounství nezbytné. Informanti považují za nejdůležitější: toleranci, empatii, trpělivost a hlavně důslednost. Důležité jsou také určité mravní zásady a stanovení hranic, za které nesmí dítě zajít a také dodržování slibů, aby nebyla porušena důvěra.

V otázce - zda by mělo být pěstounství co nejpodobnější biologickému rodičovství, se značná část informantů projevila nerozhodně. Nejsou si jisti, jaké hodnoty by mělo zastávat náhradní rodičovství a jaké biologické rodičovství a zda by tyto hodnoty měly být srovnatelné. Naopak s navazováním kontaktů s původní rodinou dítěte neměl ani jeden z dotázaných informantů žádný problém. Všichni informanti zmínili, že záleží především

na tom, jak se biologičtí rodiče chovají a zda styk s rodiči bude mít pozitivní vliv na dítě. Všichni informanti se vyjádřili, že dítě má právo seznámit se původními rodiči. A tomuto styku nebudou bránit. Informanti se nejvíce obávali toho, že dítě si může setkání s původní rodinou /rodiči idealizovat a toto setkání si příliš vysnívat. Na pěstounech jakožto náhradních rodičích je upozornit své děti na případné zklamání a nenaplnění představ o rodině /rodičích.

Možné návrhy zlepšení

Z rozhovorů s pěstouny vyplynulo např. to: že příprava před přijetím dítěte do péče je dostatečná, avšak po převzetí jakákoliv péče chybí, je znatelně menší. Nebylo by špatné zamyslet se nad rozšíření sociálně aktivizačních služeb pro rodiny a terénní asistenční služby. Sledovat účinnost pomoci a změny v rodině po převzetí dítěte.

Automatizace odborných příprav před přijetím dítěte. Tato myšlenka zautomatizování by se mohla více dostat do povědomí budoucích pěstounů, aby v přípravě neviděli pouze povinnost, ale také příležitost.

Dále vyplynulo, že pěstouni sice mají v sociální pracovníky důvěru a považují je za odborníky, přesto se na ně neobracejí na prvním místě. Obrací se na ně pouze v případě, kdy potřebují pomoci s úředními záležitostmi a papírováním. Což by se mohlo změnit např. tím: že by se mohla vybudovat síť odborných pracovišť pro poskytování sociálních služeb (pomoci) v oblasti sanace rodiny - ambulantně i terénně.

Mezi další patří také to, že pěstouni nemají dostatek informací např. ohledně povinnosti obecních úřadů poskytovat radu a pomoc při péči o svěřené dítě. Jednou z možností jak zlepšit tuto oblast by mohlo být využití informačních materiálů ohledně práv, povinností a nároků pěstounů a nejrůznější aktuality a inovace, které by byly pravidelně rozesílány pěstounským rodinám.

Zlepšení dětského povědomí, také jedno ze zmíněných témat, ve kterém se dají nalézt potenciálně zlepšování. Např. by se mohly pořádat besedy s odborníky (psychologem) nejen pro rodiče, ale také pro děti (samozřejmě s ohledem na věk dítěte).

A v neposlední řadě mi z rozhovorů s pěstouny vyplynulo, že si neumějí přesně vybavit pojmy jako je: pobyt dítěte na přechodnou dobu, a nebo srovnání hodnot biologické rodiny s původní rodinou dítěte. Proto by mohlo být pro pěstounské rodiče přínosné, aby se odborníci v besedách zmínili a odtabuizovali i tato témata.

Problémová oblast	Možné řešení
Rozdíl před a po převzetí dítěte - péče	Rozšíření sociálně aktivizačních služeb
Automatizace	Dostat do povědomí
Odborníci – úřední záležitosti, papírování	Vybudování sítě odborných pracovišť pro poskytování sociálních služeb
Neznalost	Informační materiály
Zlepšení dětského povědomí	Besedy pro děti s odborníky
Odtabuizování pojmů – pobyt dítěte v rodině na přechodnou dobu, biologičtí X původní rodiče	Odtabuizování prostřednictvím zahrnutí témat do besed s odborníky

7 ZÁVĚR

V této práci pojednávám o současném pohledu přijetí dítěte do pěstounské péče, zejména, jak samotní pěstouni vnímají svá práva a povinnosti vzhledem k dítěti, které je jim svěřeno. Prostřednictvím této práce jsem se pokusila shrnout informace o pěstounské péči v rámci současného nastavení informací ohledně práv a povinností tak, jak je vidí samotní pěstouni, kteří se výzkumu zúčastnili.

Svoji pozornost jsem ve své práci zaměřila hlavně na část, která se věnuje současnému pojetí pěstounské péče. Tzn., zaměřila jsem se na její moderní pojetí a současný stav informovanosti o právech a povinnostech pěstounů. V úvodní části nejdříve vysvětluji, jaké jsou formy náhradní rodinné péče. Dále se snažím charakterizovat pojetí pěstounské péče, a jaké jsou její zákonné podmínky. Největší část mé práce zahrnuje popis současného pojetí pěstounské péče a inovativních prvků v odborné přípravě pěstounů.

Proč jsem pro svoji práci zvolila právě toto téma, jsem se zmínila již v úvodu. Chtěla jsem se na toto téma podívat z jiného hlediska než pouze osvětlit pojem a význam pěstounské péče a to z hlediska současného pojetí. Myslím si, že pojem a význam pěstounské péče se již dostal do povědomí naší společnosti a o této problematice je vydáno mnoho materiálů, avšak málo z nich nahlíží na pěstounskou péči z hlediska pěstounů samotných.

Snažila jsme se nasbírat informace ze zdrojů, které jsou aktuální a zajímavé. Doufám, že některé poznatky a postřehy pěstounů ve výzkumné části, budou prostřednictvím této práce využity k zamyšlení o možném zlepšení systému pěstounské péče a mnohem větší spolupráci mezi pěstouny a odborníky.

V průběhu získávání informací k vytváření bakalářské práce jsem se setkala s velmi otevřeným přístupem pěstounských rodin, ochotou spolupracovat a podělit se o vlastní zkušenosti. Velmi si vážím jejich vstřícnosti a upřímnosti při poskytování rozhovorů. Setkání s těmito lidmi mě vnitřně obohatilo a přineslo mi mnoho nových poznatků a zkušeností v oblasti pěstounské péče.

Závěrem bych chtěla zdůraznit, že podpora role pěstounů je důležitá, neboť tito rodiče vytvářejí domov pro opuštěné děti a vychovávají z nich aktivní a samostatné dospělé připravené pro život.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha : Portál. 119 s. ISBN 80-7178-578-4.
- [2] HOLUB, M, NOVÁ, H, HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině : Komentář a předpisy souvisící*. Praha : Linde, 2005. 748 s. ISBN 80-7201-517-6.
- [3] KOVAŘÍK, J. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha : Portál, 2004. 157 s. ISBN 80-7178-957-7.
- [4] MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Praha : Karolinum, 2006. 448 s. ISBN 80-2461-056-5.
- [5] MATĚJČEK, Z, LANGMEIER, J. *Počátky našeho duševního života*. Petra Pleskotová. Praha : Panorama, 1986. 368 s. Pyramida.
- [6] MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. Praha : Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
- [7] MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : SLON, 2003. 124 s. ISBN 80-901424-7-8.
- [8] MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha : Grada Publishing, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- [9] PETRUSEK, M. *Teorie a metoda v moderní sociologii*. Praha : Karolinum, 1993. 85-120 s. ISBN 80-7066-799-0.
- [10] RADVANOVÁ, S, KOLUCHOVÁ, J, DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 127 s. Knihy pro rodiče. ISBN 14-198-80.
- [11] STRAUSS, A, CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice : Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.
- [12] ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha : Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- [13] ŠVAŘÍČEK, R, ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

- [14] VESELÁ A KOL. *Rodina a rodinné právo, historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 283 s. ISBN 80-86432-93-9.

Sborníky

HOFROVÁ, V, ROTREKLOVÁ, E. Aktuální otázka náhradní rodinné péče : Inovativní prvky v odborné přípravě na přijetí dítěte do pěstounské péče a odborné služby pro pěstounské rodiče. In *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v české republice*. Brno : Triada-Poradenské centrum, 2008 s. 21-35. ISBN 978-80-254-33.

SOBOTKOVÁ, I. Poznámky k současné situaci : Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. In *Náhradní výchova dětí : možnosti a meze*. Praha : Univerzita Karlova, 2008. s. 113-121.

FRINTA, O, MELICHAROVÁ, D. Náhradní péče o dítě : Právní rámec v obecných souvislostech. In *Náhradní výchova dětí : možnosti a meze*. Praha : Univerzita Karlova, 2008. s. 26-37.

KRÁLÍČKOVÁ, M. Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda. In *Náhradní výchova dětí : možnosti a meze*. Praha : Univerzita Karlova, 2008. s. 74-86.

Jiné

BUBLEOVÁ, V. a kol. 2007. *Pěstouni mají právo na služby*. Praha: Rozum a cit o.s.

KLIMEŠ, J. 2008. *Budování identity dítěte*. Praha: Rozum a cit o.s.

VRTBOVSKÁ, P. 2005. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti-návrhy českých standardů pro pěstounskou péči*. DOM – Natama

Zpravodaj 2008. Rozum a cit o. s., Pěstounka Hana

Internetové zdroje

Náhradní rodinná péče. *Zlínský kraj : informační portál* [online]. 2007 [cit. 2007-03-01], s. 1-1. Dostupný z WWW: <<http://www.kr-zlinsky.cz/docDetail.aspx?chnum=3&nid=3043&doctype=ART&docid=42813>>.

HOFROVÁ, Veronika, ROTREKLOVÁ, Eva. Odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny : navazující sociální služby pro osvojitelské a pěstounské rodiny. *Občanské sdružení strop : Středisko odborné pomoci* [online]. 2006 [cit. 2007-07-04], s. 1-9. Dostupný z WWW: <<http://www.strop-zlin.cz/files/pripravy-06.doc>>.

Pěstounská péče : Právní úprava a její změny [online]. Ostrava : Nakladatelství Sagit, 1996 [cit. 2006-06-01]. Dostupný z WWW: <http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=154&typ=r&levelid=SZ_263.HTM>.

MICHALOVÁ, Alena. *Právo a rodina [program na CD-ROM]*. Ver.11. [Praha], 2008 [citováno 2009-01-01].

Použité právní předpisy

Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, v platném znění

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, v platném znění

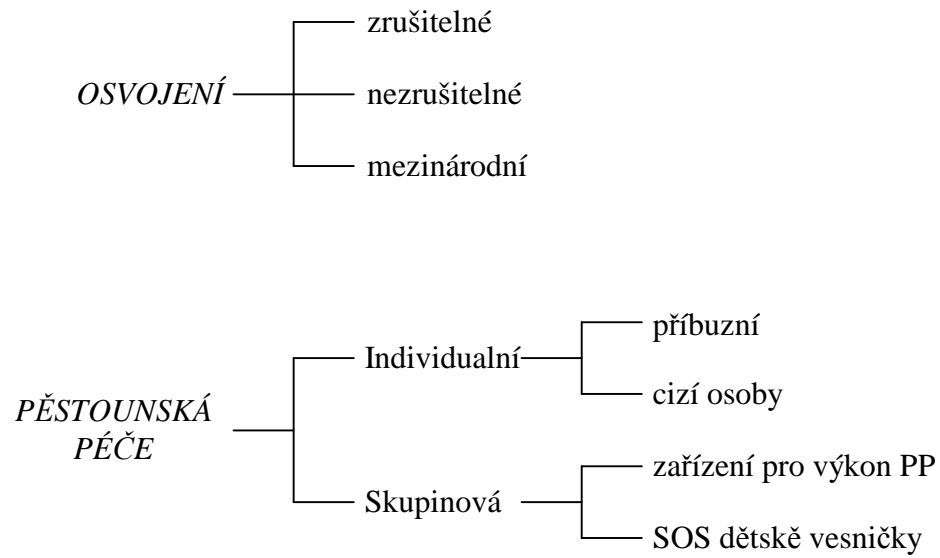
Úmluva o právech dítěte

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

NRP	Náhradní rodinná péče.
SPOD	Sociálně právní ochrana dětí.
OSPOD	Oddělení sociálně právní ochrany dětí.
DD	Dětský domov.
PP	Pěstounská péče.
ZoR	Zákon o rodině.
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NR	Náhradní rodina
OS	Občanské sdružení
ÚZ	Ústavní zařízení
OZO	Obecný zákoník občanský

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Formy náhradní péče o dítě v ČR

Obrázek 1: MATĚJČEK, Z. a kol. 1999 *Náhradní rodinná péče*, Praha, Portál, s. 32

SEZNAM PŘÍLOH

P I Otázky rozhovoru

P II Činnost OSPOD

P III Práva a povinnosti rodičů vyplívající ze zákona č. 359/1999

P IV Článek Pěstounky Hany

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY ROZHOVORU

Informovanost o právech a nárocích pěstounů

- znalost práv a nároků na pomoc

- orientace v jednotlivých oblastech péče o svěřené děti

- zdroje informací

1. Myslíte si, že informovanost pěstounů o jejich právech a nárocích vzhledem k dítěti, je dostatečná?

2. Kdo je Vaším nejdůležitějším poskytovatelem (zdrojem) informací o právech a nárocích?

3. Víte, kde je možnost hledat pomoc při uplatňování vašich nároků?

4. Jaké informace vám chybí?

5. Myslíte si, že při svěřování dítěte do pěstounské péče se dbá na náležité poučení pěstounů o jejich právech a nárocích?

7. Kdyby jste mohli zhodnotit úroveň informovanosti o vašich právech jako pěstouna vybrali by jste možnost:

-velmi dobře informován

-poměrně informován

-má jen částečné informace

-má zcela minimální informace

8. Víte, o povinnosti sociálních pracovníků navštěvovat pěstounské rodiny?

9. Víte, že obecní úřady jsou povinny poskytovat radu a pomoc při péči o svěřené děti?

Poskytování služeb pěstounům

- zdroje pomoci a způsoby řešení problémových situací
- zkušenosti s využíváním služeb
- potřeby a preferované oblasti služeb

1. Považujete pomoc poskytovanou pěstounům za dostatečnou?

2. Myslíte si, že je třeba zkvalitnit oblast poskytovaných služeb?

3. Vyžíváte služeb sociálních pracovníků, stát, institucí, popřípadě organizací zabývajících se Náhradní Rodinnou Péčí?

Dítě v pěstounské rodině

1. Myslíte si, že je pro dítě lepší rodina než ústavní zařízení?

Proč ANO, proč NE

2. Myslíte si, že je pro dítě vhodné umístění do pěstounské péče?

A Proč?

3. Má podle Vás smysl, aby šlo dítě do pěstounské rodiny na přechodnou dobu, nebo je lepší umístění do (v) ústavním zařízení?

Proč PP?

proč ÚZ?

Odborná příprava pěstounů

1. Máte představu, jaké podmínky a schopnosti musí mít pěstouni, aby mohli (uspokojit) potřeby dítěte, zejména psychické?

2. Myslíte si, že je důležitá odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny?

-pokud ANO - absolvoval jste nějakou přípravu na přijetí dítěte do rodiny?

3. Berete - bral/la jste absolvování odborné přípravy jako příležitost, nebo spíše jako povinnost?

Dítě a jeho biolog. rodiče

1. Má být pěstounství co nejpodobnější přirozenému biolog. Rodičovství?

2. Myslíte si, že je pro dítě v pěstounské péči lepší zcela zamezit kontaktu dítěte s biologickými rodiči?

Pokud ANO - domníváte se, že kontakty do 18 let vždy narušují výchovu a přijetí hodnot, které prosazuje pěstounská za výchovu odpovědná rodina?

3. Setkávají se děti ve vaší péči se svými biologickými rodiči?

Pokud ANO- jak často?

4. Setkáváte se Vy sami s biologickými rodiči dítěte?

Pokud ANO - jak často?

5. Myslíte si, že má dítě právo na biologické rodiče a oni na ně a proč? (když se o ně nestarají)

Problémy s výchovou dětí v pěstounské rodině

1. Jakým způsobem by jste řešili (nebo řešíte) problémy s péčí o svěřené děti?

2. Pokud by jste nějakou pomoc potřebovali (potřebujete) na koho se obrátíte?

3. S jakými problémy se vy jako pěstouni nejčastěji setkáváte?

6. Která z následujících dvou oblastí je třeba se věnovat především?

a) rozšiřování poradenství

b) zvyšování finančních příspěvků

PŘÍLOHA P II: ČINNOST OSPOD

Rozhodujícím článkem státního systému sociálně – právní ochrany dětí jsou v ČR od roku 2003 příslušná oddělení obecních úřadů s rozšířenou působností. Tato oddělení (dále jen OSPOD) plní dle Matouška (2003) následující úkoly:

- 1) podávají návrhy soudu na omezení, zbavení nebo pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti;
- 2) návrhy na nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy a na vydání rozhodnutí o splnění podmínek nezájmu rodičů (pak je možné osvojení i bez souhlasu rodičů);
- 3) podávají návrh na vydání předběžného opatření v případech, kdy se dítě ocitlo bez jakékoli péče nebo kdy jsou jeho život či příznivý vývoj vážně ohroženy;
- 4) vykonávají funkci opatrovníka a poručníka dítěte v době, kdy dítě takového zástupce nemá;
- 5) zprostředkovávají osvojení a svěření dítěte do pěstounské péče;
- 6) rozhodují o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů, resp. do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem;
- 7) poskytuje poradenství budoucím osvojitelům a pěstounům;
- 8) OSPOD má sledovat výkon ústavní a ochranné výchovy, tj. sledovat dodržování práv dětí umístěných v ústavních zařízeních a přezkoumávat, zda trvají důvody pro pobyt dětí v ústavních zařízeních. OSPOD se účastní v trestním řízení vedeném proti mladistvému a podává návrhy soudu na upuštění od výkonu ochranné výchovy, propuštění z ochranné výchovy nebo podmíněné umístění mimo výchovné zařízení i návrhy na prodloužení ochranné výchovy. OSPOD se účastní přestupkového řízení proti mladistvému.
- 9) OSPOD má spolupracovat se věznicemi, v nichž jsou umístěni mladiství ve výkonu vazby, ve výkonu trestu nebo děti, o které pečují odsouzené ženy, a má povinnost tyto děti pravidelně navštěvovat.
- 10) OSPOD může ukládat rodičům a dalším osobám odpovědným za výchovu dětí výchovná opatření. Orgány kraje mají povinnost kontrolovat činnost OSPOD, přezkoumávat jejich rozhodnutí vydaná ve správním řízení a poskytovat obcím odbornou a metodickou pomoc. Pokud obecní úřad obce s rozšířenou působností nebude řádně plnit své povinnosti, může MV ČR po konzultaci s MPSV ČR rozhodnout, že povinnosti OSPOD bude vykonávat jiný obecní úřad obce s rozšířenou působností.

PŘÍLOHA P III: PRÁVA A POVINNOSTI RODIČŮ ČI JINÝCH OSOB ODPOVĚDNÝCH ZA VÝCHOVU DÍTĚTE VYPLÝVAJÍCÍ ZE ZÁKONA Č. 359/1999 SB.

- Právo rodiče nebo jiné osoby odpovědně za výchovu dítěte, při výkonu svých práv a povinností požádat o pomoc orgán sociálně – právní ochrany, státní orgány, kterým přísluší tíž ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, popřípadě pověřené osoby, tyto orgány v rozsahu své působnosti a pověřené osoby v rozsahu svého pověření jsou tuto pomoc povinny poskytnout (§ 9 zákon SPOD).
- Právo každého upozornit orgán sociálně – právní ochrany na porušení povinností nebo – zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, nebo tyto povinnosti neplní (§ 7 odst. 2 zákona SPOD).
- Povinnost spolupracovat s orgány sociálně – právní ochrany při ochraně zájmů a práv dítěte, na vyžádání příslušného orgánu sociálně právní ochrany e dostavovat k osobnímu jednání, předložit listiny a další doklady a poskytnout nezbytné informace, je-li jich třeba pro výkon sociálně právní ochrany, umožnit návštěvu v obydlí, popřípadě v jiném prostředí, kde dítě žije, je-li to nezbytné pro ochranu života nebo zdraví dítěte pro ochranu jeho práv (§ 53 zákona SPOD).

PŘÍLOHA P IV. PŘÍSPĚVEK PĚSTOUNKY HANY

Chtěla bych odtabuizovat pěstounskou péči...

Pěstounka Hana

Předem, aby nedošlo k nějaké myšlce, chci zdůraznit, že jsem velmi entusiastickým zastáncem pěstounské péče. Domnívám se, že je nutná, možná svým způsobem důležitější než adopce a při správném pojetí a osvětě veřejnosti by mohla znamenat šanci na téměř normální život pro řadu dětí v dětských domovech.

To, že je pěstounskou péčí třeba odtabuizovat, mi straší v hlavě od té doby, co jsem pochopila, že problémy, které jsem prožila při přijímání svých děvcát, nebyly vlastně tak výjimečné, jak jsem si původně myslela. Musím podotknout, že moje první přijaté děti byly starší a sly ke mně přímo ze své dysfunkční rodiny. Ale myslím, že bych byla překvapena – i když možná jinak, i kdybych přijímala mladší děti z ústavu.

Kolik z nás pěstounů vědělo před přijetím prvního dítěte, do čeho jde a co nás to bude stát? Kdo z nás měl představy, které odpovídaly realitě?

Řada z vás si jistě v Matějkových knihách přečetla, že přijaté děti se mohou projevat agresivně. Já to také četla. Ale dokud jsem nepřijala do rodiny Barču, nenapadlo mě, co vlastně slovo „agresivně“ může znamenat.

U nás doma v dobách mého dětství se pod „agresivitu“ dala zařadit zařívání nebo prasknutí dveří. Nikdy by mě nenapadlo, že agresivním projevem může být rozbít skleněné vápné, zuřivě smetání všech předmětů včetně lampiček a nádobí ze stolu, trhání sešitů a učebnic, metání plných hrnců, školního batohu či kružítek přes celou místnost, kopání do sušáku, skříní, dveří, mlácení píesí, kopání či koušání do blízkého člověka.

Asi jsem byla naivní – ale až velmi pozdě mi došlo, že to, co se vešlo do mého pojmu „agresivní“, se velmi diametrálně lišilo od toho, co bylo normou v Barčině původní rodině. Také jsem jistě podcenila Barčino zoufalství a zmatek v duši. Jak by asi bylo mně, kdyby mě zneužil, podrazil a opustil nejbližší člověk v mém životě? Věřila bych někomu jinému? Nebo bych také chtěla prorážet skleněné vápné?

Dnes si spíš myslím, že je to od kohokoli trůfalost, očekávat, že se přijaté děti budou chovat „normálně“. Prožily týrání, zanedbávání, zklamání ve svých

23

nejbližších nebo „přinejmenším“ opuštění, dětský domov, nejistotu ze střídání prostředí. Co je na tom normálního?

Přeživší vězni z koncentračního tábora a veteráni z Vietnamu se také s problémy zařazovali do „normálního“ života. A všichni pro to jistě máme pochopení. Vždyť prožili něco šokujícího.

A „naše“ děti snad ne? A přitom možná někdy naše okolí nebo i my podvědomě doufáme, že ta naše Matěnka musí být píece celá šťastná, že je v té naší skvělé rodině, když se její biologický tatínek sjíždí na heroinu a maminka si vydělává na alkohol společensky nepřijatelným způsobem... Opravdu MUSÍ být šťastná??? Možná jí mlátili a zamykali samotnou doma, nepovídali si s ní a nehráli, ALE byli to její nejbližší lidé v době, kdy se učila mít ráda... Bude si je idealizovat, bude se je snažit omlouvat, bude hledat problém v sobě, bude se ptát, proč s nimi nemůže být (možná se nebude ptát slovy, ale právě nepřijatelným chováním). A Pepiček byl možná od narození v kojenckém ústavu a své rodiče nikdy nepoznal – ale chyběli mu v době, kdy se měl učit mít rád – a možná mu vždycky bude chybět to nedefinovatelné „cosi“ – i když ho budeme zahrnovat láskou...

Kolik z nás do toho jde s plným vědomím toho, co to může obrátit a při zvážení všech pro a proti? Kdo z nás nebyl překvapen problémy, které nastaly? A kolik z nás bylo ovlivněno těmi „pohádkovými“ příběhy o pěstounství, které se čas od času objeví v tisku?

Leckterá žena jistě setře slzu dojetí nad tím, že nějaká rodina přijala šest různě postižených dětí a krásně jim to klope a řekne si: „Proč my si vlastně také nevezmeme nějaké dítě do pěstounské péče?“ Jistě si to řekne s dobrým úmyslem pomoci... Ale bude pak opravdu připravena na to, co může nastat? Ať hledám, jak hledám, o výchovných problémech a o pochybách a úzkostech pěstounů toho v tisku moc nenajdu...

Byla bych pro to, informovat veřejnost upřímně a otevřeně. I s tím rizikem, že to nějaké nadšence odradí.

Copak se asi stane, když nějaká paní pod dojmem toho oslavného článku požádá o dítě do pěstounské péče? Co udělá, až zjistí, že to není bezproblémový a dojemně vďečný andělíček, ale že jí záměrně obelhává a okrádá? Je několik možností. Buďto se bude zmlít v pocitech viny a tajit svůj problém před okolím, dokud někde něco „nebouchně“. Nebo si řekne, že dítě je

24

nějaké „kazové“, když se nechová tak, jak čekala, a vrátí ho. Nebo se k tomu po počátečním šoku z rozporu mezi představou a realitou postaví čelem – začne pátrat, zjišťovat, obrátí se (doufejme) na ty správné organizace a dostane (doufejme) pravdivé informace.

Pak se jí nejspíš hodně uleví, když zjistí, že není první, kdo něco takového zažívá, a začne pracovat na řešení skutečných problémů. V tom nejjednějším případě pak přijme své skutečné, nikoli idealizované dítě i s jeho minulostí a jeho problémy a nebude po něm chítit nemožné (třeba aby se stalo tím dítětem z novinového článku).

Přemýšlím, zda může být pro nechtěné, odmítnuté, či zavřené dítě něco horšího, než když je podruhé nechtěno, odmítnuto, či zavřeno. Zabraňme tomu, aby nedostatečně připravení pěstouni „reklamovali“ děti pro výchovné problémy, s kterými nepočítali.

Jsem pro to, aby se zájemcům daly všechny informace dopředu. Aby byli upozorněni na možná rizika. Aby byli varováni, že možné problémy se netýkají jen nějakého zanedbatelného promile pěstounů, kteří měli smůlu. A aby jim byla nabídnuta pomoc – spolupráce s organizacemi a odborníky. Většina dětí – obzvláště těch starších – si s sebou nese menší či větší ranec své minulosti, svých bolestí a zklamání, své nedůvěry. Je třeba to vědět, je třeba s tím počítat.

Naším úkolem je děti přijímat takové, jaké jsou, milovat je, dokazovat jim, že mají svou cenu, že mohou mít budoucnost. Nesmíme po nich chít, aby byly ozdobnou záplatou na díru nenaplňného rodičovství či aby ukajily něčí ambice. Práce náhradního rodiče musí začít u sebe sama. Přijmeme se se svými poklesky, pečlivě skrývanými slabostmi a nedostatky – jistě pak budeme lépe přijímat i své „nedokonalé“ děti.

Vzdělávejme se, vyměňujme si informace – řada z nás to dělá. Dala bych to ale spíš jako povinnost pro každého pěstouna. Povinná příprava je hezká věc – ale dopředu se těžko připravíte na každý konkrétní problém. Myslím, že řešení problémů v době, kdy přicházejí a jsou pro nás akutní, je stejně důležité jako relevantní a velmi otevírací příprava. A další věc – snažme se odstranit bariéry mezi námi a veřejností. Myslím, že se nemáme za co stydět a naše děti také ne. Jsou, jak zaznělo na jednom pěkném semináři, „jiné“ než většina běžných dětí v našem okolí – jiné svými jazyky, svými nejistotami, svými reakcemi, svou někdy tak těžko pochopitelnou impulzivitou. A my je snažíme

25